

ÇEÇENİSTAN RUSYA GERGİNLİĞİNDE RUS MEDYASI: KUZEY OSETYA BESLAN OKUL KUŞATMASI ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Leyla BUDAK

EGE Üniversitesi

İletişim Fakültesi

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

leylabudak@yahoo.com

Öz: Bugün Rusya Federasyonu'nda demokratik kurumlar mevcuttur, ancak bu kurumların ne kadar demokratik işlevler üstlendiği tartışmaya açıktır. Demokratik bir toplumda hayati bir rol üstlenen medya bu kurumlardan biridir. Kitle iletişim araçları, demokrasilerde toplumu etkileyen olaylara ilişkin görüş ve düşünceleri sunmada önemli bir rol üstlenirler. Sovyet sisteminin yıkılışından sonra medyada resmi sansür yasaklanmış olmasına rağmen gerçekte olanlar bunu doğrulamamaktadır. 1 Eylül 2004'te Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Osetya'da küçük bir kasaba olan Beslan uluslararası haber takibinin gündemine oturmuştur. Bir grup Çeçen direnişçi bir okulda öğrencileri ve öğretmenleri üç gün boyunca rehin almıştır. Bu makalede Rusya Federasyonu'nda medyanın Beslan okul olaylarının haber takibini nasıl gerçekleştirdikleri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beslan, Rus Medyası, Haber, Çeçen Sorunu, Basın Özgürlüğü

(RUSSIAN MEDIA IN CHECHEN RUSSIAN CONFLICT THE CASE OF NORTH OSETIA BESLAN SCHOOL SIEGE)

Abstract: Russia today has democratic institutions, but it may be debated to what extent they are allowed to function democratically. One of these institutions is the mass media, which plays a vital role in a democratic society. Mass media plays a vital role in how society views and responds to events that affect them in a democracy. After the collapse of the Soviet system formal censorship in media was banned even though the reality has been different. On September 1, 2004, a school in the Russian town, Beslan, became the subject of international news coverage. A group of Chechen separatists seized the school and kept its teachers and students hostage for three days. The aim of this article is on how media in the Russian Federation attempt to report on the events in Beslan.

Keywords: Beslan, Russian Media, News, Chechen Conflict, Freedom of Press

1. GİRİŞ

20.Yüzyılın son on yılı Avrasya coğrafyasında meydana gelen ve yeniden yapılanma sürecinde ortaya çıkan birçok sosyal, kültürel ve siyasal değişikliğe sahne olmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılışından sonra bölgesel ve küresel nitelikli sosyal-siyasal olaylar, bölge ülkeleri kadar tüm dünya ülkelerinde de dikkatle takip edilmektedir.

Sovyetler Birliği'nde Perestroyka ve Glasnost döneminin getirdiği demokratikleşme süreci, Sovyet topluluklarında ulusalcı hareketlerin güçlenip yayılmasına neden olmuş; 1990 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması sonrası Rusya Federasyonu ve on dört ulusal devlet tarih sahnesinde yerini almış, yeni cumhuriyetler bağımsız birer ulus devlet olarak kendi varlıklarını koruma ve güçlendirme politikalarını sürdürürken, federasyon içindeki diğer federe birimlerde de hak-statü veya bağımsızlık talepleri devam etmiştir. Etnik kimliklerin ön plana çıktığı yeni cumhuriyetlerde Rusya ile olan ilişkiler sürmüş ve Rusya Federasyonuna bağımlı kalanların federal merkezle olan bağları veya hak talepleri de etnik kimliklerin ön plana çıkarıldığı bir süreçte devam etmiştir.

Bu coğrafyada bulunan Kafkasya Bölgesi de tarih boyunca birçok farklı kavmin göçüne sahne olmuş, istilalara uğramış, farklı uluslar, etnik kimlikler ve diller ülkesi görünümünü büyük ölçüde korumuştur. Kafkasya, tarihi, etnik ve kültürel bir coğrafya olarak Kafkas sıradağlarının ve bunun kuzeyinde yer alan bölgenin adıdır. Günümüzde Rusya Federasyonu içinde kalan bu bölgede etnik ve kültürel olarak Kafkasya'nın bir parçası olan Abhazya ve Güney Osetya da dâhil, Kuzey Kafkasya topluluklarını oluşturan Dağıstan, Çeçen-İnguş, Kuzey Osetya, Kabardin Balkar, Karaçay Çerkes ve Adige Cumhuriyetleri bulunmaktadır.¹ Yönelimsel açıdan bu isimlerle tanınan Cumhuriyetleri oluşturan halklar, konuştukları diller açısından yirmiden fazla etnik gruba ayrılır.² Tarih boyunca, Kafkasya Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası açısından vazgeçilmez bir bölge olmuştur.

Sovyetlerin halefi olarak kurulan Rusya Federasyonu, ayrışma döneminin sorunlarını aşmaya çalışırken federasyon içinde kalan özerk veya yarı özerk statüsünü koruyan birimlerle sorunlar yaşanmıştır. Federal merkezle cumhuriyetler arasında, cumhuriyetler ile özerk oluşumlar arasında çeşitli anlaşmazlıklar, anti-demokratik veya hukuk dışı uygulamalar, uluslararası anlaşmalara uyulmaması, çeşitli insan hakkı ihlalleri ihtilafları tırmandırmıştır. Özellikle Kafkasya Bölgesi'nde yoğunlaşan şiddet, terör olayları ve çatışmalar bölge ülkelerindeki durumun ve Sovyetler Birliği dönemindeki sistemlerin, yasaların ve uygulamaların yeniden tartışılması

1 Ufuk Tavkul, "Kazaklar", *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, İstanbul, 2005, s.71

2 Cevdet Hapı, "Yeni Gelişmeler ve Kuzey Kafkasya", *Kuzey Kafkasya Dergisi*, İstanbul, Sayı:85, s.3-4

gerektiğini göstermiştir.³ Bu sistemlerin içinde önemli bir önceliğe de kitle iletişim sistemi sahiptir. Bölgenin gerilimli yapısı, terör, savaş, şiddet olaylarına son derece açık olması buradaki haber-bilgi akışını ön plana çıkarmaktadır. Ancak gerginliğin ve şiddetin yaygınlaştığı veya arttığı dönemlerde de ilk kirliliğin medya ortamında, haber ve bilgi paylaşım ve aktarım sürecinde ortaya çıkması; konunun öneminin ve önceliğinin altını çizmektedir.

2. SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASI SONRASI KUZEY KAFKASYA

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında 31 Mart 1992'de imzalanan sözleşme ile Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak kabul edilmiştir. Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsız devletleri kurulmuştur. Tarih boyunca büyük devletlerin menfaat mücadelesi verdikleri Kafkasya, gerek bölgenin gerekse dünyanın en gerilimli coğrafyası haline gelmiş, bölgede merkezi anlamda tam bir siyasi istikrar sağlamadığı gibi ülkeler ve çeşitli topluluklar arasındaki gerilim had safhaya yükselmiştir. Rusya'nın Kafkasya'yı kendi toprakları olarak görmesi, tüm politikalarını bu yönde şekillendirmesi de gerilimi tırmandırmaktadır.

Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak önemli sorunlar yaşamaktadırlar. Eğitim, sağlık, istihdam ve güvenlik sorunları süratle artmaktadır.1991'den itibaren merkezî kontrolün zayıflaması nedeniyle çeşitli çatışmalar çıkmış, tansiyon yükselmiştir. Kısacası etnik gruplar ve topluluklar arasında her an yeni bir olay olabilmekte, bölge savaş ve şiddet olaylarına son derece açık olma özelliğini korumaktadır.⁴ Bölgesel güç olan ve bu kimliğini korumak isteyen Rusya, daha önce tamamen kontrolü altında tuttuğu bu coğrafyadaki etkisini devam ettirme arzusunda. Gürcistan'a karşı Abhazya'ya ve Güney Osetya'ya destek vermektedir. Sovyetlerin dağılmasıyla başlayan Gürcü-Abhaz çatışmaları sonucu Rusya Abhazya'nın bağımsızlığını tanımıştır.⁵ 1922'de Güney Osetya Özerk Bölgesi statüsüyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanan Güney Osetya, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Kuzey Osetya ile birleşme talebinde bulunmuştur.

Gürcistan 1990 yılında Osetya'nın özerk bölge statüsünü kaldırmış, Ocak 1991'de Gürcü birlikleri Osetya'ya girmiş, 1992 yılında araya Rusya'nın girmesi ile olaylar geçici de olsa yatışmış ancak bağımsızlık talebi devam

3 Bekir Demir, "1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayrışma Süreci", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, Sayı: 6, s.34

4 Nadir Devlet, "Kafkasya", Ufuk Tavkul (der.), *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, a.g.e., İstanbul, 2005, s.6

5 Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Ankara, 2011, s.71

etmiştir. 2008 yılında Rus güçleri Güney Osetya'ya girmiş, Rusya-Gürcistan arasında çatışmalar başlamıştır. Daha sonra Rusya, Abhazya'nın ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır.⁶ Gürcistan ise batı ile ilişkilerini artırmış, Rusya'dan uzaklaşmaya başlamıştır.⁷ Bölgedeki egemenlik yarışının doğurduğu sorunlar, hızlı bir şekilde yayılabilmekte sadece bölge ülkelerini değil tüm dünyadaki dengeleri de etkileyebilmektedir. Rusya, Kafkasya ülkelerindeki anlaşmazlıklara müdahale ederek kendi gücünü ve konumunu korumaya yönelmekte, bölge ülkeleri ise kendi aralarında etnik veya siyasi nedenli çatışma, şiddet ve çeşitli gerginliklerle bu müdahalelere adeta zemin hazırlamaktadır. Dağıstan'da Kumukların ve Nogayların ayrı devlet kurma arzusu, Lezgilerin bir Lezgistan kurma kararı, Çeçenlerin direniş hareketlerinin giderek karmaşıklaşan bir durum alması, İnguşetya'da istikrarsızlık ve yine bu coğrafyada yaşanan çok sayıda etnik çatışma ve istikrarsızlıklar, toplulukların bağımsızlık talepleri Rusya'nın bölgeye müdahalesini artırıcı faktörlerdir.⁸ Bu coğrafyada yer alan Kuzey Osetya ise nispeten etnik yapısı ve konumu itibarıyla daha sorunsuz olma özelliğini korumuş, ancak Beslan olayları ile dünyanın gündeminde ilk sırayı almıştır.

Kuzey Osetya, yüzyıllar boyunca sosyo-kültürel açıdan birbirini etkileyen ve bir Kafkas kültürü oluşturan bu yapının merkezi yerindedir. Nüfus ve yüzölçümü itibarıyla diğer cumhuriyetlere göre küçük ise de coğrafi konumu, stratejik durumu, sosyo-kültürel yapısı gibi özellikleri nedeni ile jeo-politik açıdan önemli bir yere sahiptir. Başkenti Orkonikidze olan Osetya, Orta Kafkasya'da bulunan en önemli kuzey-güney geçidi üzerindedir. Hazar Denizi ile Karadeniz arasında uzanan Kafkas sıradağları üzerinden kuzeyi güneye bağlayan yegâne geçit olan "Daryal" bu bölgededir.

Çeçenistan'ın batısında, Kafkas Dağlarının kuzeyinde yer alır. 600.000 i geçen nüfusu ile Kuzey Osetya'da nüfusun %53'ünü Osetler, %30'unu Ruslar, %5'ini İnguşlar ve kalanını da diğer Kafkas ırkları oluşturur.⁹ Osetya toprakları, tarihin her döneminde büyük göçlere, askeri ve ticari hareketlere sahne olmuştur. Tarihi kaynaklar Oset halkını Alan'ların torunları sayar. Dilleri Hint-Germen dillerinin bir koludur.¹⁰ Halkın %30'unun Rus asıllı olması ve ülkede yaygın olarak Rusça'nın kullanılması uygulanan medya ve kültür politikalarında etkili olmuştur. Esas itibarıyla de Kuzey Kafkasya'da Rusya tarafından bu bölgedeki halklara verilen eğitimde kendi dillerini kullanma hakkı çok sınırlı ve genellikle göstermelik olduğundan¹¹ bölgede

6 Fatih Atan, *Güney Osetya Katliamı*, Dönence Yayınları, İstanbul, 2011, s.174-176

7 Kamer Kasım, a.g.e., s.132

8 Cevdet Hapı, a.g.m, s.3

9 Ramazan Özey, *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri*, TİKA Yayınları, 2000, s.21-38

10 Adolf Berje, *Kafkasya*, Murat Paşsu (çev.), Chiviyazları Yayınları, İstanbul, 2010,s.81-83

Rusça esas iletişim dili olarak kabul görmüştür.

Medya üzerinde başlıca iletişim dilinin Rusça olması, Rus medyasının Osetya’da genel anlamda etkili olması ile sonuçlanmış ve kendine özgü bir medya sisteminin oluşmasını da olumsuz yönde etkilemiştir. Esasen Rus dilinde basılan çoğu gazete ve dergi (Rusya merkezli) ülke genelinde etkili olmakta, bölgesel medyanın haber ve siyasetten çok magazin veya eğlence ağırlıklı geliştiği görülmektedir. Kuzey Osetya’nın bölgesel ve yerel düzeyde de kendi medya sistemi yeteri kadar gelişmemiştir. Bunun arkasında siyasi, sosyolojik ve ekonomik birçok nedenin bulunduğu belirtilmelidir. Yazılı basının ise görsel-işitsel yayıncılığa göre daha iyi olanaklara sahip olduğu söylenebilir. Ancak gerek Kuzey Osetya’nın kendi içinde gerekse Federasyondan gelen haber-bilgi akışı üzerinde Rusya’nın belirgin bir üstünlüğü her zaman mevcut olmuştur.

Beslan olayları sırasında Rusya Federasyonu’na bağlı olan Kuzey Osetya’da haber bilgi akışı Rusya’nın kendi medyası ile sağlanmış, yerel ölçekli medya kuruluşlarının rolü son derece sınırlı kalmış, medya mensuplarının çalışma koşulları da daha sonra inceleneceği üzere bir hayli sorunsal bir alan olmuştur. Esas itibarıyla Rusya Federasyonu’ndaki medyanın geçmişi ve geleneksel alt yapıyı besleyen düşünsel ortamın nasıl şekillendiği de Rus Medyası’nın günümüzdeki koşullarının ve Beslan haber takibini nasıl gerçekleştirdiklerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Sovyetler Birliği dönemindeki medyaya bu bağlamda kısaca değinmek gerekmektedir.

3. SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİNDE MEDYA

1917 devriminden sonra Sovyetler Birliği’nin kurulması ile birlikte toplumun her kesiminde yaşanan köklü değişiklikler, Sovyet Basın sisteminin de şekillenmesine katkı sağladı. Sovyet Basını ve diğer tüm kitle iletişim araçları, bu süreç içinde Marksist öğretiyeye dayalı ve Lenin’in temel ilkeleri doğrultusunda organize olarak yeni bir kitle iletişim kuramının* normatif yapılanmasını ortaya koydular. Basının “Sovyet Komünist Kuramı” zaman içinde diğer sosyalist ülkelerin felsefi anlamda basın düzenlemelerine

11 Yaşar Kalafat, *Kırım-Kuzey Kafkasya, Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s.148

* Kitle iletişim sistemlerine dayanak oluşturan makro kuramların en belirgin ve bilinen tanımlaması Fred Siebert vd. ne ait olup dörtlü bir ayırmda ortaya konulmuştur. Bu tanımlama, medyanın devlet ve devlete ait kurumlarla olan ilişkisinden hareketle dört temel kuram fikri üzerine dayanmaktadır. Otoriter yönetim düşüncesinin hakim olduğu otoriter siyasi düşüncenin ışığında geliştirilen ‘Otoriter Kuram’, Aydınlanma Çağının genel felsefi yapısı ve Milton, Locke ve Mill gibi düşünürlerden etkilenecek geliştirilen ‘Liberal Kuram’, Aydınlanma Çağındaki bazı belirsiz yönler ve teknolojik gelişmelerle doğan ‘Sosyal Sorumluluk Kuramı’, ve Sovyetler Birliği’ndeki uygulamalar ve Komünizmin etkisi ile temellenen ‘Sovyet Komünist Basın Kuramı’. Diğer bazı araştırmacılar, örneğin McQuail, bu kuramlara ek olarak çeşitli kuramlar da eklemiştir. Gelişme Aracı Kuramı, Demokratik Katılım Kuramı gibi. (Bknz; Denis McQuail, *Mass Communication Theory: An Introduction*, Sage Publications, London, 1983, s.111-113)

de¹² örnek teşkil etti.

Sovyetler Birliği döneminde bütün uygulamaları ve içeriği ile devlet kontrolünde olan kitle iletişim araçları, ülkede partinin ve devletin bir aracı olarak kullanılmış, devletin gücü ve partinin etkinliği ile ilgili diğer araçlarla yakından bağlantılı olmuş ve devletin ve partinin içinde birliği sağlayıcı araçlar olarak işlevler üstlenmişlerdir. Medyanın birliği ve devletin gücünü sağlayıcı araçlar olması yoğun bir kontrol sisteminin medya üzerinde işletilmesine neden olmuştur.

Önceki dönemlerde etkin olan ve *Otoriteryan* düşüncenin ışığında geliştirilen “Otoriter Kuram”, çoğunlukla yıkıcı basın kontrol etmeye çalışırken (sesini duyurmamaya) çalışırken, “Sovyet Komünist Kuram”, toplumun sosyal ve politik organizasyonu açısından basına özel bir sorumluluk yüklemiştir.¹³ Altschull’a göre medyaya düşen sorumluluk Partinin birliğini sağlayıcı olduğu belirtilen mesajlarını ve bilgilerini aktarmak ve bu siyasi hedef dışında kalan kesimleri barışçıl bir “*consensus*” ortamında buluşturmak, genel halk kitleleri içindeki aykırı görüşleri yok ederek sınıfsız toplumun doğuşuna hizmet etmek olarak açıklanabilir.¹⁴

Sovyet Medyasında kontrol, sadece kendi medya sistemleri üzerinde değil dışarıdan gelen her tür yayın (radyo ve televizyon), gazete, haber ve bilgi (kitap, dergi vb) akışı üzerinde de sağlanmıştır. Sovyet Rusya’da basın çalışanlarının yüksek bir sorumluluk anlayışı içinde çalışması gerekliliği hedefinden hareketle söz konusu yüksek sorumluluk ve bilinç her şeyden önce Partinin mesajlarının halka iletilmesinde önemli rol üstlenmelerine neden olmuştur. Sovyet Basınının kontrolü genel olarak partiye ait olmuştur: “Basın halka ait olarak görülen veya böyle tanımlanan bir sistem olarak var olmuştur. Halkı temsil eden de Parti’dir.”¹⁵

Parti genelde kontrolü üç yoldan sağlamıştır. Merkezi Propaganda ve İkna Komitesi basın-yayın kuruluşlarına farklı düzeylerde editörler atamış, editörlerin profesyonel yeterlilikten daha çok politik anlamda güvenilir kişiler olmasına dikkat edilmiştir. İkinci bağlamda Parti, Propaganda ve İkna Merkezi aracılığı ile basın kuruluşlarında haber takibinin nasıl olacağını belirleyen bir dizi talimat yayınlamıştır. Üçüncü olarak Parti, basının performansını sürekli olarak değerlendirmiş, her düzeyde basın performansını eleştiren ve değerlendiren bir komite görev yapmıştır.¹⁶

12 Raşit Kaya, *Kitle İletişim Sistemleri*, Teori Yayıncılık, Ankara, 1985, s.38

13 Robert L.Stevenson & Donald L.Shaw, *Foreign News and The New World Information Order*, The Iowa University Press, USA,1984, s.135

14 Herbert Altschull, *Agents Of Power: The Role Of The News Media In Human Affairs*, Longman, New York, 1984,s.284

15 Fred S. Siebert, Theodore Peterson, Wilbur Smith, *Four Theories Of The Press*, University Of Illinois, 1959, s.132 vd.

16 Siebert vd. , a.g.e., s.132

Editoriyal içeriği oldukça yoğun olan ve özel teşebbüsün olmadığı basın kuruluşlarında Sovyet editörler, sosyal süreçlerin sunumunu ikna edici ve düzenleyici profesyonel kimlikleri perspektifinden vermişlerdir. Sonuç olarak 1917 devriminden sonra başlayan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen sürede Sovyetler Birliği'ndeki medya sistemi, felsefi yapı olarak Sovyet Komünist Kuramı'nda belirtildiği gibi oluşturulmuş; kitle iletişim araçlarının kontrolü, rejimin amaçladığı hedeflere ulaşmasında, günlük olayların resmi ideolojinin bakış açısından verilmesinde, halkın dış kaynaklı her tür haber-bilgi akışına karşı korunmasında ve sadece rejimin gerektirdiği bilgilerin halka aktarımında aktif olarak devlet yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Yeniden yapılanma sonrasında toplumun hemen her kesimini büyük ölçüde etkileyen süreç kitle iletişim sisteminde de önemli değişiklikler yaratmış; 80'li yılların sonunda ülkenin değişen sosyal yapısı içinde basının ve görsel-işitsel yayıncılığın katı normları, doğrudan sansür ve işleyiş mekanizması büyük ölçüde değişim göstermiştir. Örneğin, Komünist Parti'nin yayın organı olan Pravda, Glasnost sonrası ilk dönemde siyasi aktörleri eleştiren yazılar yayınlamış, bir Sovyet dergisi de Mihail Gorbachev de dâhil olmak üzere Parti'ye yönelik sert eleştirilerde bulunmuştur. Hükümet gazetesi olan Izvestia ise toplumsal suç ve şiddet olaylarına ilişkin istatistikler yayınlamıştır.¹⁷ Rusya Federasyonundaki basın, iç haberlerin yayınlanması aşamasında sansüre karşı önemli bir mücadeleye girişmiş, yazı işlerinden sorumlu editörler ve gazeteciler "Glavlit" adı verilen resmi sansür kurumuna danışmadan yazılarını yazmışlardır.¹⁸ Glavlit, 1990 yılına kadar etkin olmuş bir ön denetim kurumudur. Partinin politikasına aykırı olan her tür yazı, bilgi, haber vb.nin kitle iletişim araçlarında yayınlanmaması konusunda çok etkin rol oynamıştır.¹⁹ Özet olarak demokratik ülkelerde demokrasinin ve demokratik tartışmaların olmazsa olmaz bir ögesi olan medyanın²⁰ rolü komünizmde tamamen siyasi amaçlar ve hedefler tarafından yönlendirilmiştir.

4. 1989 SONRASI RUSYA FEDERASYONU'NDA MEDYA

1990'larda ise Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası kurulan Rusya Federasyonu'nda yeniden yapılanma hareketi, toplumun hemen her kesiminde büyük değişiklikler yaratmış ve medya da bu süreçten etkilenmiştir. Ülkenin değişen sosyal atmosferi sonrası basının ve görsel-işitsel yayıncılığın katı normları ve işleyiş mekanizması da büyük ölçüde değişim göstermiştir. Devlet elindeki basın- yayın tekeli kırılmış, özel girişime de izin verilmiş, yasal mevzuat başta olmak üzere, yapısal ve işleyiş anlamında büyük değişiklikler

17 Werner Severin& W. Tankard, *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri, Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, Ali Atuf Bir& Serdar Sever (çev.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,1994, s. 506

18 İsmet Giritli, *Günümüzde Haberleşme, Olaylar, Sorunlar, Gözlemler*, Der Yayınları, İstanbul, 1988,s.57

19 Michael S. Fox, "Glavlit, Censorship and The Problem of Party Policy in Cultural Affairs, 1922-28", *Soviet Studies*, Volume 44, Issue 6, 1992,s.1045-1068

20 Colin Sparks, *Communism, Capitalism and the Mass Media*, Sage Publications, London, 1998, s.16

olmuştur. Özgür bir basın varlığı genellikle hükümet müdahalesi ve kontrolünden uzak olması anlamına gelmektedir, böyle bir basının hükümetin şekli, yönetim biçimi, ülkedeki ekonomik gelişim, yaşam standartları ile olan ilişkisi yüzyıllardan beri tartışma konusu olmuştur. Bu tartışma seksenli yılların sonlarına doğru ise büyük bir ivme kazanmıştır.²¹

Günümüzde Rusya Federasyonu'ndaki basın, Sovyet döneminden bu yana önemli ölçüde değişim göstermiş; ilk 15 yıl içinde medya sahipliğinin çok değişken olduğu görülmüştür. TV ve Radyo Yayıncıları Birliği'nin resmi verilerine göre, Rusya'da 2.168 TV ve radyo şirketi bulunmaktadır; bunlardan, 161 tanesi kombine (TV ve radyo) lisansına sahiptir. 799'u sadece televizyon yayını yapan şirket ve 888'ü sadece radyo istasyonudur. Yaklaşık 1.500 civarında kablolu televizyon operatörü olduğu da bilinmektedir. Sovyet döneminde de popüler olan çeşitli gazeteler, günümüzde de popüler olmaya devam etmektedir. Bunlar arasında *Komsomolskaya Pravda*, *İzvestia*, *Trud* ve *Moskovskiy Komsomolets* bulunmaktadır. Tüm bu gazetelerin yayın politikaları Sovyetler Birliği döneminden sonra değişmiştir.

Diğer popüler gazeteler arasında haftalık *Argumenty Ben Fakty*, *Gazete Kommersant* ve *Nezavisimaya Gazeta* bulunmaktadır. Tiraj sayılarını tam olarak saptamak mümkün olmasa da en yüksek tiraja sahip gazetenin *Komsomolskaya Pravda* olduğu bilinmektedir. Tüm önde gelen Rus gazetelerinin, TV ve radyo kanallarının web siteleri mevcuttur. Son istatistiklere göre, Rus halkının yüzde 35'i internet kullanmakta, şehir merkezlerinin dışında yerel bölgelerde bu sayı yüzde 12'ye düşmektedir. İnternet kullanıcılarının yaş ortalaması ise 18 ile 24 yaş aralığında yoğunlaşmaktadır. Rusların %54'ünün hiç internet kullanmadığı görülmektedir. Bazı bölgelerde internet kullanımının %8 oranında olduğu bilinmektedir. En yüksek kullanım %49 ile Moskova'dadır.²²

Üç önemli yasa, Rusya'daki medya alanını düzenlemektedir. Kitle İletişim Kanunu (1991), İletişim Kanunu (2003), Enformasyon, Enformasyon Teknolojileri ve Enformasyonun Korunması Hakkında Kanun (2006). Kitle İletişim Kanunu'nda son yapılan değişiklikler özellikle terörizm, şiddet, vb olayların yaygınlaşmasını engellemek adına yapılmış değişikliklerdir.

Aslında değişimin en önemli adımlarından biri 1989 yılında atılmış; söz konusu yıl sonlarında üç Sovyet yasama komitesi herhangi bir grubun ya da kişinin sansüre tabi tutulmadan yayın yapabilmesine izin veren bir yasa tasarısı önerisinde bulunmuşlardır; (ki bu öneri batıdan eleştiriler almış olmasına rağmen) bu adım Sovyet gazetecileri tarafından "Sovyet tarihinin en önemli basın özgürlüğü hareketi olarak"²³ tanımlanmıştır. Perestroykanın doğuşundan

21 David Weaver, "Press Freedom, Media and Development" *Journal Of Communication*, Spring 1985, Vol.35, Number; 2

22 "Russian Media Landscape", internet adresi:<http://www.ejc.net/media_landscape/article/russia/>

23 B. Keller, "A Proposed Law Limits Censorship", *New York Times*, 27 Eylül 1989. Severin&Tankard (akt.), *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri, Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, a.g.e , s.506

sonra medya üzerindeki gücü kontrol edebilmek için çok boyutlu bir mücadele gerekmiş; medya bu kargaşa ortamında hem bir silah, hem de kavrganın başlıca hedefi olarak en merkezde yer almıştır. Başka bir ifadeyle siyasi sahada etkili olmak isteyen tüm güçler, “Sovyet medyası üzerinde dikkate değer bir etki yaratmak”²⁴ amacı ile hareket etmişlerdir. Durumun günümüzde de değiştiği söylenemez.

Eski politik güçler, medyayı kontrol ederek kendi pozisyonlarını güçlendirmeye çalışırken; yeni güçler, medya üzerinde etkin bir rol oynama çabası içine girmişlerdir. Yeni politik güçler, Parti’yi ve medyadaki resmi görevlileri, kitle iletişim araçlarının Sovyet toplumundaki rollerini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Geçmişten gelen unsurlar dikkate alındığında medya Sovyet toplumunda propaganda, ikna (*agitation*) ve organizasyon olan üç farklı rol üstlenmiştir. Bu rollerinin devamı için özellikle görsel-işitsel basın üzerinde kontrolün devam etmesi için çaba sarf edilmiştir. Buna bir örnek 1990 yılından yani sürecin hemen başından verilebilir. 1990 yılı içinde Gosteleradio’nun (Televizyon ve Radyo Yayıncılığı Devlet Komitesi) başına Merkezi Komite’nin yüksek rütbeli görevlileri getirilmiş, bu olay kamuoyuna personel kısıtlaması olarak yansıtılmıştır. Ancak akademisyenler ve uzmanlar bu değişiminin nedeninin “güvenilir yöneticiler aracılığı ile televizyon yayınları üzerinde parti kontrolünü sağlamak”²⁵ olarak açıklamıştır. Belirtildiği üzere başta Glavlit olmak üzere yaklaşık 70 yıl boyunca da Bolşeviklerin basın üzerindeki kontrolü son derece etkin şekilde²⁶ devam etmişti. Günümüzde bu kurumun ortadan kalkması başka yöntemlerin devreye girmesi ile sonuçlanmıştır.

Özet olarak Glasnost sonrası dönemde birçok basın kuruluşunda medya ürünlerinin kalitesinde (örneğin, gazete dergi vb. ürünün basım, renk vb.) gözle görülür artış sağlanırken içerik veya çeşitlilik açısından beklenen gelişmeler gerçekleşmemiş, ayrıca objektiflik, tarafsızlık gibi haber içeriğine ilişkin konularda gelişim ve beklenen ilerleme süreci tam anlamı ile sağlanamamıştır. Medya ürünlerinin içeriğinin nadiren tarafsızlık, objektiflik ve dengeli haber koverajı gibi uluslararası gazetecilik standartlarının gereksinimlerini karşıladığı, bu alanlarda çeşitli sorunları olduğu uluslararası kamuoyunda akademik tartışmaların da odağını oluşturmuştur. Basın ve ifade özgürlüğü ile ilgili konular, ayrıca gazetecilerin mesleki ve kişisel güvenlik konularına ilişkin sorunların da çözümlenmemiş olması da devam eden diğer ulusal veya uluslararası nitelikli tartışmalardandır. Ek olarak Rusya’nın medya kanunlarındaki bazı konular da çeşitli uluslararası değerlendirmelerde her zaman gündemde kalmış ve özellikle son yıllarda medya kanunlarına yapılan ekler ve değişikliklerle ilgili tartışmalar da önemini korumaya devam etmiştir.

24 John Downing, “Soviet Media Before and After Glasnost”, John Downing&Ali Mohammedi&Annabelle Steberny Mohammedi, *Questioning The Media*, Sage Publications, USA, 1990, s.151

25 Elena Androunas, “The Struggle Control Over Soviet Television”, *Journal Of Communication*, Spring 1991, Vol.41, No.2 (Mass Culture and Perestroika Özel Sayısı)

26 Brian McNair, *Glasnost, Perestroika and the Soviet Media*, Taylor&Francis, Routledge, 2006,s.27 vd.

Rusya'nın bağımsızlığının ilk yıllarında, medya standartları ve meslek etiği yeni gazetecilik faaliyetlerinin temel taşlarını oluşturmuştur. Bu standartların çoğu günümüzde ise ne tam anlamı ile şekillenmiş, ne her boyutu ile etik kurallar oluşturulmuş ne de etiğin akademik anlamda uygulanması sorgulanabilir olmuştur. Rusya'da ifade özgürlüğünün yanı sıra ülkedeki Medya mevzuatı alanındaki değişiklikler de halen en çok tartışılan konular olmaya devam etmektedir. Kanunlarda yapılan bazı değişikliklerin (yeni medya formlarının veya iletişim araçlarının online medya, dijital, mobil telekomünikasyon, uydu televizyon, vb. ortaya çıkması gibi) Rus basınındaki ve kitle iletişim alanındaki yeni gelişmelerle ilişkili olduğu belirtilmiştir. Diğer değişiklikler ise medya aktivitelerine ulusal güvenlik konuları ya da şiddetin ve terörizmin yayılmasının ve bu konularla ilgili mücadele alanlarının zorunluluğu olarak tanıtılmıştır.

En çok tartışılan konu ise basın ve ifade özgürlüğü bağlamında medya kontrolü olmuştur. Akademisyenlere göre medya üzerindeki kontrol farklı yönere kaymış gibidir.²⁷ Günümüzde yazılı basından daha belirgin olarak görsel-işitsel medyanın devlet tarafından daha sıkı olarak kontrol edildiği görülmektedir. Yasal kararlar ne şekilde olursa olsun veya televizyonun resmi statüsü ne şekilde olursa olsun televizyon yayıncılığının Rusya Federasyonu'nda devlete bağımlı ve kontrollü yapısı muhafaza edilmektedir. Görsel-işitsel yayıncılığın halk üzerindeki etkisinin genellikle yazılı basından daha fazla olması kontrolün yoğun olarak televizyon üzerinde olması ile sonuçlanmıştır. Genellikle Sovyetler Birliği'nde televizyon yayınlarından sorumlu olanlar, program içeriğini yayından önce kontrol etmişlerdir. Ancak Glasnost çağına uyarlandığında bürokrasinin metotları değişmiştir. Daha önceki dönemlerde eğer yayınlardan sorumlu olan yönetici veya editoryal merkez, bir yapımcının veya programcının yayın akışında bir uygunsuzluk bulursa veya içeriğini beğenmezse resmi ve yazılı bir emri herkesin bilgisine sunar ve neyin aykırı olduğunu açıkça ifade ederek programı yayından kaldırabilir, programcının da mesleki kariyerinin bitmesine yol açabilecek bir süreç başlatabilirdi.

Glasnost döneminde ve sonrasında ise bir program sessizce yayından kaldırılmış veya program yapımcısına açıklama yapılmadan programının içeriği politikadan kültürel yaşama dönüştürülebilmiştir. Bu tür olayların arkasında genellikle belirgin bir iz veya açıklama yoktur ve bu eylem yukarıdan yani yöneticilerden gelen bir telefonla veya mesajla yoluyla gerçekleşmiştir.²⁸

Özet olarak ifade etmek gerekirse Rusya Federasyonu'nda günümüzdeki eğilim medya özgürlüklerinin ediyoryal özgürlükler başta olmak üzere genel anlamda kısıtlanması yönündedir.²⁹ Özellikle medya anlamlı sosyal-politik süreçlere

27 Laura Belin, "The Russian Media in The 1990's", Rick Fawn&Stephen White (edt.s), *Russia After Communism*, Frank Cass Pub., 2002, s.139 vd.

28 Elena Androunas , a.g.y, s.177

29 Dimitry Strovsky, " Crisis Management and Mass Media in Russia Following The Historical Perspectives", Boris Porfiriev&Greg Simons (ed.), *Crises In Russia*, Asgate Publishing Company, USA, 2012, s.1968 vd.

dâhil edilmemekte, kontrol veya kendi kendine sansür birçok farklı noktada rol oynayabilmekte ve medyanın kriz durumlarında üstlenebileceği hayati rol göz ardı edilmektedir. Tüm bunlardan belki daha da trajik olan ise muhalif çok sayıda gazetecinin öldürülmesidir. Bu cinayetlerin arkasındaki failler tam olarak bulunamamış, çok sayıda dava ve devam eden soruşturmalar ile cinayetler gündemdeki yerini korumuştur.

Bu ve benzer durumları bir sorunsal bağlamında irdelemek için Çeçenistan örneği çok önemlidir. Başka bir ifadeyle, Rusya'da kitle iletişim araçlarının özgürlükleri ile ilgili tartışmaların yakın tarihten en somut örneği Çeçenistan Savaşı'ndan verilebilir. Çeçenistan örneği bağlamında Rusya'daki basın ve ifade özgürlüğü sorunlarının analizi, günümüzde giderek artan önemi ile terör, kriz, savaş ve gerginlik durumlarında habercilik açısından çok önemli bir sorunsal alanı oluşturan insan hakkı ihlallerinin medyada haber olarak ne şekilde ele alındığı (veya ele alınması gerektiği) konusunu, bu tür sorunsal alanlarda uğraşan gazetecilerin güvenliği gibi konuları da gündeme getirir. Ancak tüm bu konuları ele almadan Çeçenistan ve Rusya ilişkilerinin geçmişi ve Beslan olaylarına kısaca değinmek gerekmektedir.

5. ÇEÇENİSTAN - RUSYA GERGINLIĞI ve BESLAN OKUL KUŞATMASI

Rusya Federasyonu'nun en fazla uğraştığı sorun Çeçenistan konusudur. Çeçen-Rusya gerginliğinin kökeni 18. Yüzyıla dek dayanmaktadır. Rusların 1859'dan itibaren Kafkasya politikasının merkezi olan Çeçenler, topraklarını koruma uğruna mücadele etmişlerdir. 1944 yılında Nazilerle işbirliğinden ötürü Stalin, tüm Çeçen nüfusunu Orta Asya'dan zorunlu göçe tabi tutmuş, çok sayıda Çeçen göç sırasında ve sonrasında olumsuz koşullar nedeni ile hayatını kaybetmiş, daha sonraları ise Kruşçev Çeçenlerin vatanlarına dönmelerine izin vermiştir. Gerek Çarlık, gerekse Sovyetler Birliği döneminde Rus-Çeçen çatışmalarına sahne olan bu bölgede çok önemli gerginlikler, çatışmalar ve yıkımlar yaşanmıştır.³⁰

1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra General Dudayev ve onun Çeçen milisleri, bağımsızlıklarını ilan ederek Çeçenistan'ın bağımsız bir cumhuriyet olduğunu açıklamışlardır. Ancak ilan edilen bağımsızlık Çeçenistan'a uzun dönemli istikrar ve barış ortamı yerine iç karışıklıklar, artan terör ve Rusya ile gerginleşen ilişkiler gibi oldukça sıkıntılı zamanlar getirmiştir. Çeçenistan'ın bağımsızlığını kabul etmeyen Rusya, askeri güçlerle Çeçenistan'a girince ilk Rusya Çeçenistan savaşı da başlamıştır. 1994 ve 1996 yılları arasında süren ilk savaş sonrası Çeçenistan'a beş yıllık özel bir otonomi tanınmıştır. Ancak Çeçen gruplar arasında başlayan iktidar mücadelesi, Çeçenistan'da bu sorunun çözümünü ve iç istikrarı engellemiştir. Rusya'nın Çeçenistan üzerindeki iddiası da devam etmiştir. 1999 yılında yeni bir Çeçen-Rus Savaşı

30 Şamil Mansur, *Çeçenler*, Sam Yayınları, Ankara, 1993,

başlamıştır. Kafkasya'daki hâkimiyeti sağlamak için hazırlığını yapan Rusya, Grozni'yi ele geçirmiş, şiddetli çatışmalar çıkmıştır. Geçici de olsa bir ölçüde kontrol sağlanmış ama bölgede istikrar ve güven ortamı tesis edilememiştir.³¹

Bu olayların belki de en önemli dönüm noktasını ise Beslan Olayları oluşturmuştur. Rusya Federasyonu'nun karşılaştığı en önemli terör olaylarından biri Beslan Okul Kuşatması olarak bilinen olaydır. Çeçen sorunu ve sonrasında gerçekleşen Beslan olayları, Rus medyasındaki eğilimlerin de en önemli ve başlıca değişim nedenlerinden biri olarak bilinmektedir.³² Aslında Rusya Federasyonu, Beslan okul kuşatmasının yaşandığı 1 Eylül'e gelinmeden son on gün içinde çok sayıda şiddet ve terör olayı ile karşı karşıya kalmıştır. Beslan olaylarından sadece birkaç gün önce iki uçak kaçırılmış, doksan kişi hayatını kaybetmiş, yine aynı günlerde Moskova metrosuna yapılan bir saldırıda 11 kişi ölmüştür.³³

Ancak tüm bu saldırılardan çok daha farklı olarak Beslan' da ilk kez terör olayları doğrudan çocukları hedef almıştır. Bu saldırının doğrudan çocukları hedef alması, üstelik çok sayıda çocuğun bulunduğu bir okulu hedef alması dünya genelinde büyük tepkiyle karşılanmasına neden olurken basının olaya yönelik ilgisi büyük ölçüde artmıştır. Rusya'nın Kuzey Osetya bölgesinde meydana gelen Beslan okul kuşatması, üç gün sürmüş ve 1,100 kişi rehine olarak alınmıştır. Olaylar, 1 Eylül 2004 tarihinde gerçekleşmiş, 777'si çocuk 1,100 'den fazla kişinin rehin alınması ile bütün dünyanın gözü Kuzey Osetya'ya çevrilmiştir.

Rehineleri alan eylemci grup (ki aralarında Rus, Çeçen, Osetyalıların ve kadınların da olduğu belirtilmektedir, kaynaklara göre 32 kişidirler, ancak Rus Basını bu bilgileri doğrulamamıştır) İkinci Çeçen Savaşını sonlandırmak için söz konusu eylemi gerçekleştirdiklerini açıklamışlardır. Rus yönetimi ile direnişçiler arasındaki görüşmelerden sonuç çıkmayınca, 3 Eylül'de tarihe *Beslan Kuşatması* olarak geçen bir katliam yaşanmıştır. Eylemin üçüncü gününde; Rus güvenlik güçleri, tanklar, yüksek tahrikli basınçlı bombalar ve diğer ağır silahları kullanarak binaya girmişlerdir. Patlamaların ardından, Rus güvenlik güçleri ve eylemciler arasında silahlı çatışmalar meydana gelmiştir. Çıkan çatışmalarla başlayan yangın ve çatının çökmesi, yaşanan trajediyi unutulmayacak boyutlara taşımış, çatışmaların sonunda, en az 334 rehinenin öldürüldüğü (aralarında 186 çocuğun bulunduğu), yüzlerce rehinenin yaralandığı ve birçok insanın kaybolduğu belirtilmiştir.³⁴ Beslan trajedisinin sorumluluğunu Kafkas Center web sitesinde Çeçen Lider Şamil Basayev üstlenmiştir. 17 Eylül 2004'de Çeçen Lider bu eylemi Çeçenistan'ın

31 Kamer Kasım, a.g.e., s.134-135

32 Ivan Zasurskiï, *Media and Power in Post-Soviet Russia*, Transnational Institute Pub., USA, 2002, s.61

33 Debiddatta Aiirobinda Maliapatra, "The Chechen Issue: Russia's Case and International Terrorism", *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 2005, Vol. 61,s.227

34 "Beslan Trajedisi Hala Aydınlatılmadı", internet adresi:<<http://www.trthaber.com/haber/dunya/beslan-trajedisi-hala-aydinlatilamadi-7666.html>>

bağımsızlığını istedikleri için gerçekleştirdiklerini belirtmiş³⁵ eylemi gerçekleştirenlerin Çeçen direnişçiler olduğunu ifade etmiştir.

Kremlin'e ve onun kontrolündeki medyaya göre eylemcilerin bir talepleri yoktur, Kremlin'e göre eylemciler zevk için sivillere ateş etmeye başlamış ve Rus özel kuvvetleri, kurşungeçirmez yelekleri olmaksızın teröristleri etkisiz hale getirmek için kendilerini tehlikenin içine atmışlardır.³⁶ Karakoç'un ifadesiyle;

“Eylemden sağ kurtulanların ve kasaba halkının açıklamaları ise Kremlin versiyonundan bir hayli farklıdır. İngiliz Guardian ve liberal Rus gazetelerine göre Kuzey Osetya Cumhurbaşkanı Alexandr Dzaşokhov ve diğer resmî görevliler Kremlin tarafından yetki verilmedikleri için eylemcilerle görüşmeyi reddettiler. Eylemcilerle kendi isteği ile görüşen İnguşetya Eski Başkanı Ruslan Aushev ise eylemcilerle görüştüktan sonra 30 rehineyi eylemcilerden teslim almıştır. Keza, eylemcilerin siviller üzerine ateş açmaları sonrasında güvenlik güçlerinin operasyona hazırlıksız başladığı bilgisi de tam olarak doğru değildir. Rus askerî uzmanlarından Pavel Felgenhauer'e göre operasyon sırasında görevlendirilen özel saldırı helikopterlerinin en yakın üstün hazırlanıp olay yerine gelmesi en az yarım saati bulmaktadır. Bu durum da, güvenlik güçlerinin operasyonunun önceden planlı olduğunu göstermektedir.”³⁷

Kuzey Osetya Cumhuriyeti'nde küçük bir kasaba olan Beslan'da meydana gelen trajik okul baskını ve sonrasında yaşananlar, 1995 yılında meydana gelen Moskova tiyatro baskınına benzeyen yönler içermektedir. 23 Ekim 2002'de, 40 kadar Çeçen militan, Moskova tiyatrosunu basmış ve yüzlerce kişiyi rehin almıştır. Rus özel timleri, tiyatroya uyku gazı sıktıktan sonra baskın düzenlenmiş, 1 saat süren operasyon sonunda 41 Çeçen eylemciyle 129 rehine ölmüş, 700'ü aşkın rehine kurtarılırken, 3 Çeçen militan ise gazın etkisiyle uyudukları için sağ olarak ele geçirilmişti.³⁸ Beslan'da yaşananlar 2002 yılı Ekim ayındaki tiyatro baskınına hatırlatan ortak noktalara sahiptir.

Bir ulus trajik bir felakete uğradığında farklı tepkiler birbirini izler. Hükümetler olayın etkisini azaltmak için adımlar atarken, gelecekte benzer bir olayın yaşanmaması için önlemler almaya çalışırlar. Olaya bizzat tanıklık edenler, deneyimlerini, neler yaşadıklarını anlatmaya çalışır, medya ise tüm bu olup biteni aktarmaya çalışır. Bu gibi olaylarda medyanın haber koverajı (haber takibi) yaşamsal önem taşır. Doğru ve zamanında verilen bilgi acil ve önemlidir. Olayın üzerinden geçen dokuz sene de Rusya Federasyonu'nun Kuzey Osetya

35 Debidatta Aurobinda Mahapapa, “Kashmir and Chechnya: Issues in Terrorism”, *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Year. 2006, Vol., 62, s.243

36 Ekrem Karakoç “Beslan, Rusya'nın 11 Eylül'ü mü?”, internet adresi: <<http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=17&makaleid=3816> >

37 Karakoç, a.g.m

38 "Rusya'da Terör ve Rehine Krizi", *NTVMSNBC*, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/285502.asp>

Özerk Cumhuriyeti'nin Beslan kentinde 1-3 Eylül tarihlerinde meydana gelen okul baskınında hala cevaplanamamış sorular olduğu da bir gerçektir. Rusya Federasyonunda yaşananlar medyanın haber takibinde de çok önemli ve ciddi sorunlar olduğu ortaya koymaktadır.

6. BESLAN OLAYLARINDA MEDYA ve RUS GAZETECİLERİN HABER TAKİBİ

“Devletin saygınlığı, vatandaşın canından önemlidir” politikası 1995 yılındaki Budyonovsk baskınından bu yana Kremlin'in düsturu olmuştur. Moskova'da çoğunluğunu etnik Rusların oluşturduğu rehinelere zehirlenmekten çekinmeyen Kremlin'in Beslan'daki okulda Kafkas milletlerinden oluşan rehinelere karşı daha farklı davranacağı konusunda uluslararası kamuoyunda bir beklentinin bulunmadığı söylenebilir.³⁹ Eylem bitene kadar Rus halkı Beslan olayından en az şekilde haberdar edilmiş; eylemden sonra da sansür devam etmiştir. Genel olarak gazeteciler, (özellikle okula yakın mekanlarda çalışan gazeteciler) 1 Eylül ve 3 Eylül arasında yetkililerin işlerine karışmadığını da belirtmişlerdir. Ancak olayların çıktığı, çatışmaların yaşandığı 3 Eylül 2004 günü, öğlen saatlerinden itibaren gazetecilerin haber takibinin sorunlar yaşamaya başladığı görülmüştür.

Olayın başlangıcından itibaren CNN ve BBC haberi naklen verirken, Rus televizyonları eylemi sıradan bir haber gibi sunmaya devam etmişler, Rusya'nın en önemli televizyon kanallarından Channel One ve Rossia eylem hakkında kısa bilgi vermeyi tercih ederek normal eğlence ağırlıklı yayın akışlarını devam ettirmiştir. NTV (Gazprom şirketinin sahibi olduğu Ulusal TV Kanalı) Olayların çatışmaya dönüştüğü 3 Eylül'de Beslan'daki bir muhabirin okulda birçok yaralı ve ölü olduğunu bildirdiğini haber olarak geçmiş; ancak diğer devlet kanalları ORT ve Rossia bu bilgileri haber olarak geçmemiştir. NTV, Rus kanalları içinde bu olayları haber yapan ilk kanaldır. 2002 yılındaki tiyatro kuşatmasında güvenlik güçlerini eleştiren ve sonrasında devletin kontrolüne geçen NTV çatışmalar başladıktan (birkaç saat sonra) normal haberlerine dönmüştür.⁴⁰ Daha sonra gecikmeli olarak diğer kanallar da bu haberi yayınlamıştır, gecikmenin sebebi olarak halkta panik yaratmamak için haberin geç verildiği gösterilmiştir. Bu kanallardan Rossia devlet kanalı, olayları bir buçuk saat kadar verdikten sonra normal yayın akışına geçmiş ve kısa süreli haber bültenleri ile yetinmiştir. Rusya için üç ana ulusal kanal, başlıca enformasyon kaynağıdır. Ne yazık ki bu üç kanal da olay başından sonuna kadar doğru ve güncellenmiş enformasyon sunmamışlardır. Sonuç olarak basılı medya ve internet kaynakları Rusya için Beslan olayları sırasında başlıca haber kaynağı haline gelmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Rus yazılı basını özellikle muhalif basın olaylar sırasında ve sonrasında eleştirel makaleler ve haberler yayınlamıştır.⁴¹ Görsel işitsel basına göre yazılı basın üzerindeki kontrol daha sınırlıdır.

39 Karakoç, a.g.m

40 Karakoç, a.g.m

41 Henry Plater-Zyberk, “Beslan – Lessons Learned?”, Conflict Studies Research Centre, November 2004

Bir başka Rus televizyon kanalı Perviy, (devlete ait) olayların başından beri kısa süreli haber bültenleriyle yetinmiştir. Ayrıca ulusal televizyon kanalları haber koverajlarında Putin yönetimi veya resmi temsilcilerin kriz yönetimi konusunu eleştiren yayınlar yapmamışlardır.⁴² Bazı medya kuruluşları ve muhabirlerin Beslan'daki gelişmeleri takip etmesinin engellendiği konusunda şikâyetler, birçok kez uluslararası kamuoyunda dile getirilmiştir. Olayların duyulmasından hemen sonra gerek Rus gazeteciler gerekse çeşitli ülkelerden gelen çok sayıda gazeteci ve muhabir, Beslan'a gitmek üzere yola çıkmış, özellikle havaalanlarında bazı sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Bu muhabirler arasında, Gürcistan televizyonu "Rustavi 2"den Nana Lezhava ile kameramanı Levan Tetvadze de bulunmaktadır. Gazeteciler, 4 Eylül'de olayları takip etmek için Kafkasya'da gittiklerinde havaalanında alıkonulmuşlar, 8 Eylül'e kadar gözaltında kalmışlardır. Beslan'daki yerel yetkililer, Gürcistanlı gazetecilerin akreditesiz ve vizesiz olduklarını açıklarken "Rustavi 2" haber müdürü Eka Kheperia, gazetecilerin Gürcistan'ın Kuzey Osetya'ya (Rusya) sınır Kazbegi kentinde oturdukları için yasadışı bir konumları bulunmadığını bildirmiş ve vize engeli konusundaki tutumun neye dayandırıldığını anlayamadıklarını ifade etmiştir. İki ülke arasındaki anlaşmalara göre, bu kentte yaşayanların Rusya'ya vizesiz giriş yapabileme imkânları bulunmaktadır. Yerel polis ise, gazetecilere ait kamera, kayıt, belge ve telefonlara el koymuştur.⁴³

İzvestiya gazetesinin yaralıların fotoğrafını manşete taşıyan baş editörü istifa etmek durumunda kalmış, Raf Şakirov, gazetesinin yaklaşımını 'aşırı duygusal' bulduğu için istifaya zorlandığını açıklamıştır. Arap televizyon kanalı El Cezire, Moskova muhabiri Amr Abdül Hamid'in Beslan'dan Moskova'ya geri dönerken tutuklandığını bildirmiş, 'Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü' ise, rehine krizi devam ederken Beslan'a gitmek isteyen iki Rus gazetecinin havaalanında engellendiğini; daha sonra birisinin uçağa binmeyi başarmasına karşın, içtiği çayın ardından aniden hastalandığını açıklamıştır. Söz konusu muhabirin çalıştığı Novaya Gazeta'nın müdürü, Çeçenistan krizine vakıf olan bütün gazetecilerin Beslan'dan uzak tutulmaya çalışıldığını iddia etmiştir.⁴⁴ Söz konusu iki gazeteci Novaya Gazetesini Muhabiri Anna Politkovskaya (ki bu gazeteci daha sonraki yıllarda öldürülmüştür) ve Radio Liberty muhabiri Andrei Babitsky'dir. Belirtildiği üzere Anna Politkovskaya uçakta içtiği çay sonrası zehirlenerek hastaneye kaldırılmıştır. Rusya'da çıkan "Novaya Gazeta" muhabiri Anna Politkovskaya, 1 Eylül'den itibaren üç kez Moskova'nın Vnukovo Havaalanı'ndan Beslan'a gelme girişiminde bulunmuştur. Gazeteci, 2002'deki Moskova tiyatro baskınında olduğu gibi, çocukları rehine tutanlarla

42 Miklós Haraszti, *Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*, The Report of the Centre for Journalism in Extreme Situations, 16 September 2004

43 "Basın Beslan'a Giremedi", internet adresi <<http://bianet.org/bianet/medya/42588-rsf-basin-beslan-giremedi>>

44 "Beslan'da Ne Oldu?", *BBC Türkçe*, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/09/040907_beslan_raffarin.shtml

görüşmeyi amaçladığını açıklamıştır. Üçüncüsünde başarılı olabilen gazeteci, uçakta bir çay içtikten 10 dakika sonra bayılmış;⁴⁵ daha sonra yapılan analiz ve tetkikler sonucu Politkovkaya'nın içtiği çaydan zehirlendiği ortaya çıkmıştır.

Andrei Babitsky ise bir gerekçe ile tutuklanmıştır.⁴⁶ 2 Eylül'de Moskova Havaalanı'nda gözaltına alınan gazeteci, polis köpeklerinin gazeteciye ait eşyalarda patlayıcı kokusu aldıkları iddiası ile gözaltına alınmıştır. Gazeteci, eşyaları kontrol edildikten sonra serbest bırakıldıysa da, polis merkezinden çıktuktan kısa süre sonra kimliği belirsiz iki kişinin saldırısına uğramıştır.⁴⁷

Gazeteciler, rehine sayılarının Rus devlet televizyon kanallarından verilirken eksik ve yanlış olduğunu, bu durumda yerel halkın tepkisinin kendilerine yöneldiğini belirtmişlerdir. Israrla verilen sayı, olayın başında 354 dür ve bu sayı sık sık tekrar edilmiştir. Ancak okuldaki çocukların ebeveynleri yetkililere kendi hazırladıkları listeyi sunmuşlar ve okulda 900'ün üzerinde rehine bulunduğunu belirtmişlerdir.⁴⁸ Rus gazeteciler, Rus yetkililerin 354 rakamında ısrarlı olmasına rağmen, birçok yabancı gazetecinin kendi ülkelerine geçtikleri haberlerde yerel halktan aldıkları sayıları verdiklerini ve bunun gerçeği daha doğru yansıttığını belirtmişlerdir. Halkın Rus gazetecilere karşı daha öfkeli olması da kaçınılmaz olmuş, gazetecileri yalan söylemekle itham eden yerel halk, Rus gazetecilere yönelik çeşitli tepkilerde bulunmuştur. Hükümet yetkililerinin (sadece rehine sayısı konusunda değil), medyaya saldırganların kimlikleri konusunda yaptıkları açıklamalar da yanlış enformasyon içermektedir. Saldırganların aralarında başta Araplar olmak üzere değişik uluslardan oluşan teröristler olduğunu ifade etmeleri de saldırıyı uluslararası terörizmle bağlantılandırmanın⁴⁹ en kolay ve popüler yolu olarak tanımlanabilir.

3 Eylül'de yaşanan olaylar sırası ve sonrasında çok sayıda gazeteci de gözaltına alınmıştır. Olaylardan sonra birçok Rus ve yabancı gazeteci, üstlerinin arandığını ve film, bant vb. materyale el konulduğunu belirtmişler, Novye Izvestia, Moskovskiy Konsomets, Novoya Gazeta, Moscow Times, muhabirlerinden tutuklananlar olmuş, bazıları gözaltına alınmıştır. Yabancı gazetecilerden Gazeta Wboroza (Polonya), Liberation, The Guardian muhabirleri Mineralnye Vody havalimanında gözaltına alınmış ve birkaç saat boyunca sorgulanmışlardır. 3 Eylül olaylarından sonra ZDF (Almanya), ARD (Almanya), APTN (Amerika) ve Rustavi 2 (Gürcistan) haber ekiplerinin televizyon kayıtlarına da el konulmuştur.⁵⁰

45 "Basın Beslan'a Giremedi", internet adresi:<<http://bianet.org/bianet/medya/42588-rsf-basin-beslana-giremedi>>

46 Dalziel, Stephen "Russia 'impeded media' in Beslan", *BBC*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3662124.stm>

47 "Basın Beslan'a Giremedi", internet adresi:<<http://bianet.org/bianet/medya/42588-rsf-basin-beslana-giremedi>>

48 Haraszti, *Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*, a.g.m

49 Dmitry Gorenburg, "The Causes and Consequences of Beslan A Commentary on Gerard Toal's Placing Blame: Making Sense of Beslan", *Political Geography*, 28 (2009) , s.23-27

50 Haraszti, *Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*, a.g.m

Beslan Olayları ve sonrasında haber takibi yapan gazetecilerin en önemli sorunlarından biri gazetecilerin kişisel güvenliklerinin sağlanmasına ilişkindir. Bu konuda sorun yaşayan çok sayıda gazeteci olduğu bilinmektedir. Ancak özellikle Kafkasya Bölgesi'nde çalışan gazetecilere yönelik şiddet olayları sadece Beslan olayları ile sınırlı değildir.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, Rusya'da öldürülen gazetecilerin sayısının 2008 yılı itibariyle 292'yi bulduğunu açıklamıştır. Rusya Federasyonu'nda Kafkasya Bölgesi'nde medyaya yönelik şiddet olaylarının ise şaşırtıcı denecek kadar arttığı belirtilmiştir.⁵¹ Özellikle Çeçenistan'daki savaşla ilgili Rus yetkilileri sert şekilde eleştiren gazeteci Anna Politkovskaya'nın öldürülmesi olayların en trajik dönüm noktalarından biri olmuştur. Belirtildiği üzere Anna Politskovaya, Beslan olaylarını takip etmek için uçakla Osetya'ya giderken içtiği çay nedeni ile zehirlenmiştir. Beslan olaylarından yaklaşık iki yıl sonra ise araştırmacı-gazeteci Anna Politkovskaya Rusya'daki evinin asansöründe öldürülmüştür. Politkovskaya, ülkesindeki insan hakları ihlalleri ve özellikle Çeçenistan'daki insanlık dramı üzerine yaptığı haberlerle tanınmaktaydı.⁵² Politkovskaya bir röportajında 2. Çeçen Savaşı sırasında Rus medyasının olayları takibi ile ilgili olarak şunları belirtmiştir.⁵³

“1994-96 Çeçen Rus savaşının tersine bu sefer Rus medyasında konu hakkında enformasyon eksikliği var. Bu enformasyon boşluğunda hükümetin eylemleri dev bir propaganda makinesi tarafından destekleniyor. Bu makine bir düşman portresi yaratmayı becerdi. Güneyde yaşayan bu düşmanı “siyahlar” diye adlandırdılar. Birçok insan için gerçekte yüzleşmek veya geçmişi araştırmaktansa düşmanla yaşamak daha kolaydır. Böylece başarısızlık ve hataların sorumluluğu ona atılabilir. Bana yazılan mektuplarda sözlü hakaret ve küfürler oldukça fazla. Ama insanlar benim makalelerimi okuyorlar çünkü medyada enformasyon eksikliği var. Eğer bu tür makalelerden daha fazla olursa Rus toplumunun Çeçenistan'da neler olup bittiğine dair görüşü değişebilir.”

Anna Politskovaya, 1999'da muhalif Novaya Gazetesi'nde çalışmaya başlamış, bu dönemde Dağıstan ve Çeçenistan'daki mülteci kamplarını ziyaret etmiş, çatışma bölgelerinde izlenimlerde bulunmuştur. Politskovaya, kitapları, röportajları ve haberleri ile Rusya'nın en önemli gazetecilerinden biriydi ve çok sayıda ödül sahibiydi. İnsan hakları ihlalleri, Çeçen halkına yapılan işkence ve baskılar, ordunun uyguladığı şiddet, yargı sistemindeki eksiklikler, çatışmalar ve Rusya'daki demokrasi mücadelesi üzerinde en çok durduğu konulardı.⁵⁴ Suikastın ardından tutuklananlar olmuştur ancak cinayette hala

51 Erol Önderoğlu, “Rusya'da 18 Yılda 292 Gazeteci Ya Öldürüldü Ya Kaybedildi”, internet adresi: <http://bianet.org/bianet/dunya/109524-rusyada-18-yilda-292-gazeteci-ya-olduruldu-ya-kaybedildi>

52 "Politkovskaya Cinayetinin Baş Şüphelisi Tutuklandı", *BİANET*, <http://bianet.org/bianet/dunya/130450-politkovskaya-cinayetinin-bas-suphelisi-tutuklandi>

53 “İstenmeyen Millet Çeçenler”, *Diplomatik Gözlem*, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-5671/istenmeyen-millet-cecenler.html>

54 Çakır, Serap "Anna Politkovskaya suikastı" <http://serapcakir.com/2011/10/07/anna-politkovskaya-suikasti/>

aydınlatılmamış birçok yön bulunduğu ve davanın tam olarak sonuçlanmadığı da bilinmektedir.

Anna Politskovaya cinayetinin Rus medyasında verilışı ise daha ilginç bir noktaya dikkatimizi çekmektedir. Belirtildiği üzere eski dönemde devlet sansürü, her gazetenin veya yayın kuruluşunun bir editoryal ofisi ve buna bağlı çalışan resmi nitelikli bir sansür ofisi yoluyla gerçekleşmekteydi. Bu ofis sadece haberlerin ne şekilde olacağından veya ne şekilde yayınlanacağından sorumlu değildi, hatta bizzat kendisi haber- bilgi üretmiştir.

Günümüz koşullarında ise editoryal merkezler farklı yol ve yöntemler denemektedirler. Bir tür enformasyon vakumu yolu ile çok sayıda dolaşıma sokulan bilgi, haber vb. (gerekli veya gereksiz) arasında, neden ve sonuçları ile kamuyu etkileyebilecek önemli olaylar sıradan, basit veya önemsiz olaylar gibi veya mümkün olduğunca belirsizleştirilerek, az bir zaman dilimine sıkıştırılarak sunulabilmektedir. Anna Politkovskaya cinayetinin Rus Televizyonlarında haber takibi olarak sunumu da buna bir örnek teşkil edebilir. Rus televizyonlarında bu cinayet sıradan ve önemsiz bir olay gibi sunulmuş, çoğu televizyon kanalında spor haberleri ile hava durumu arasında sıkıştırılmış ve bir iki dakikalık bir sunumla yetinilmiştir.⁵⁵

Anna Politkovskaya cinayetinin davası henüz neticelenmemişken, Politkovskaya ailesinin avukatı, (19 Ocak 2009'da) Stanislav Markelov da öldürülmüştür. Avukat Markelov, Ekim 2006'da Moskova'da öldürülen gazeteci Anna Politkovskaya'nın ve Kasım 2008'de ağır şekilde darp edildikten sonra komaya giren gazeteci Mikhaïl Beketov'un avukatlığını üstlenmişti.⁵⁶ Bir başka gazeteci Rus insan hakları savunucularından Natalya Estemirova da Temmuz ayı ortasında öldürülmüştür.⁵⁷ Estemirova, da, Çeçenistan Savaşı'ndan bu yana meslektaş ve arkadaşları Politkovskaya gibi bölgedeki insan hakları ihlallerini açıklığa kavuşturmak için uğraş vermiş, işkence, insan kaçırma, faili meçhul cinayetler gibi olayların aydınlatılması için çalışmış, çatışmalar, kayıplarla ilgili çok sayıda haber yazmıştır. Anna Politkovskaya cinayetinden yaklaşık 1 ay önce ise Novaya Gazeta gazetesi çalışanı Anastasiya Baburova Moskova'da öldürülmüştür.⁵⁸ 2008 yılında ise Rusya'nın İnguş Cumhuriyeti'nde gözaltına alınan *ingushetiya.ru* internet sitesinin kurucusu ve sahibi Magomed Evloyev, bir polis aracının içinde başından vurulduktan sonra ağır yaralanmış; ameliyat sırasında yaşamını yitirmiştir. Rusya'yı, Rusya'nın Kafkasya politikasını eleştiren yazılar yayınlayan sitenin yayını da bir müddet önce Rus yetkiler, tarafından durdurulmuştu. Yine Kafkasya Bölgesi'nde Dağıstan'da, televizyon

55 Arkady Babchenko and Josefine Olsen, "Information Vacuum", *Index on Censorship*, Sage Publication 2008, 37: 116,

56 "Rusya'da Çeçenistan Uzmanı Avukat ve Gazeteci Öldürüldü" <http://bianet.org/bianet/ ifade-ozgurlugu/112049-rusyada-cecenistan-uzmani-avukat-ve-gazeteci-olduruldu>

57 "Rusya'da faili meçhul cinayetler artıyor", *Deutsche Welle*, <http://www.dw.de/rusyada-faili-me%C3%A7hul-cinayetler-art%C4%B1yor/a-4539841>

58 "Anna Politkovskaya Cinayeti Davasında, 4 Saniğa Beraat" <http://tuid.org.ua/qanna-politkovskaya-cinayeti-q-davasnda-4-sana-beraat>

muhabiri Telman Alishayev, kimliği belirlenemeyen bir kişi tarafından vurulmuş, bir başka gazeteci yerel televizyon kanalında çalışan 26 yaşındaki Kazbek Gekkiyev ise⁵⁹ Başkent Nalçik'te başından silahla vurularak hayatını kaybetmiştir.⁶⁰

Rusya Federasyonu'nda faili meçhul gazeteci cinayetleri bu sayılanlarla sınırlı değildir. Öldürülen gazetecilerin ortak yönleri ise Beslan olayları da dahil olmak üzere Rusya'nın Kafkasya Politikası, bölgedeki insan hakları ihlalleri, Çeçenistan'daki durum, kayıplar vb. gibi konularda hükümete yönelik muhalif tutumlarıdır. Hükümetin özellikle Kafkasya politikasını eleştiren ve öldürülen çok sayıda gazeteci bulunmaktadır. Tüm bu şartlar altında Rus Gazetecilerin kendilerini belirlenen resmi söylemin dışında haber-yorum yazmamaları için ciddi bir psikolojik baskı altında hissetmeleri de kaçınılmaz olmaktadır. Hemen her gazeteci cinayetinin, Rus medyasındaki sunumu (özellikle resmi ideolojik söylemle zıtlaşmak istemeyen medyadaki sunumu) ise Politkovskaya cinayetinden (sıradan, kısa süreli, veya haber bültenlerinin sonunda iki dakikalık kısa bir sunum olarak) pek de farklı olmamıştır.

Esas itibariyle Çeçenistan-Rusya gerginliğinde medya yalnızca iktidara karşı değil, kendi içlerindeki propaganda amaçlı yayınlara karşı da önemli bir mücadele vermiştir. Rusya Federasyonunun ilk döneminde ve Çeçenistan gerginliğinin ilk yıllarında Hükümete yakın olmayan Rus Basını, iktidar tarafından dünyanın en sorumsuz basını olarak nitelendirilmiş, bu yönde birçok resmi açıklama kamuoyunun gündeminde yerini almıştır. Hükümete yakın olan basın, özellikle devlet yayıncılığı iktidarın müdahalelerde tamamen haklı olduğu yolunda yayınlar yapmıştır. Yeltsin, gazetelere sansür uygulama, resmi açıklamaların dışında haber veren kanalların yöneticilerini görevden uzaklaştırma gibi⁶¹ tümüyle geçmişin izlerini gösteren yol ve yöntemler kullanarak muhalif basını susturmaya yönelik çabalar sarf etmiştir.

Genel beklentiye göre birçok modern toplumda ve dünya genelinde, kitle iletişim araçları kamuoyunu (ve karar vericileri) yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde olup bitenler hakkında, bilgilendirir.⁶² Özellikle kriz (savaş, şiddet olayları, terörist saldırılar, ulusal veya uluslararası afetler gibi) zamanlarında medyanın bilgilendirme süreci hayati önem taşımaktadır. Habercilik açısından "kriz" kavramı, beklenmedik ve ani bir biçimde gelişen, çeşitli biçimlerde yaşamın gündelik akışını kesintiye uğratma ve var olan toplumsal düzeni sarsma potansiyeli taşıyan bir olay ya da olaylar dizisine göndermede bulunur. Savaş, terör, saldırı, hastalık, iktisadi bunalım, siyasal çalkantı, doğal afet ve kaza gibi kriz durumları, farklı toplumsal, ekonomik, siyasal ve moral olguların çeşitli

59 Bknz; Amy Knight, "Who-killed-anna-politkovskaya"

"<http://www.nybooks.com/articles/archives/2008/nov/06/who-killed-anna-politkovskaya/>

60 "Rusya'da Gazeteci Suikasti", <http://tr.euronews.com/2012/12/06/rusya-da-gazeteci-suikasti>

61 Cenk Başlamış, "Rus Basını Kişilik Savaşı Veriyor", *Milliyet*, 10 Şubat 1995

62 Greg Simons&Dimitry Strovsky, "Censorship in Contemporary in The Age Of The War Against Terrorism, A Historical Perspective", *European Journal Of Communication*, 2006, Vol. 21 (2)

biçimlerde iç içe geçmesiyle görünürlük kazanmaktadır.⁶³ Kriz haberciliği konusunda Rus medyasında önemli sorunlar olduğu görülmektedir. Özet olarak şunu belirtmek mümkündür, Tüm bu olaylar sırasında Rus hükümeti, şu üç soruyu net olarak cevaplamamıştır:

“Kaç kişi rehine olarak alınmıştır?”

Rehin alanların tam olarak kimlikleri hakkında detaylı bilgi nedir?”

Rehin alanların talepleri nedir?”

Gazeteciler, genel olarak haber takibi sırasında yaşadıkları sorunları daha sonra birçok platformda da dile getirmişler, kendilerine rehin alınanlar ve rehin alanlar hakkında net bir bilgi ulaşmadığını, ulaşabildikleri bilgileri vermeye çalıştıklarını, bu bilgilerin tam olmadığını, eksik veya yanlış bilgilerin yerel halkta zaten var olan panik durumunu derinleştirdiğini, birbirini tutmayan bilgiler, haberler arasında kalan halkın bu tepkilerini gazetecilere yönelttiğini, halkın gazetecileri yalan söylemekle itham ettiklerini belirtmişlerdir. Hükümet ve medya, medya ve vatandaşlar, vatandaşlar ve hükümet arasında kurulması gereken enformasyon akışı kurulamamıştır.⁶⁴ Bu enformasyon akışı, demokratik toplumlarda hayati önem taşımaktadır. Gazeteciler, bir kriz masası kurulduğunu ve kriz masasının basına düzenli aralıklarla bilgi vermesi gerektiğini ama olaylar sırasında herhangi bir yetkilinin basın mensupları ile iletişim kurmadığını aksine iletişim kurmaktan kaçındıklarını ifade etmişlerdir.

26

Bir başka konu haber sunum ve söylem yapıları üzerine yapılan akademik araştırmalarla ilgilidir. Rus medyasına yönelik akademik çalışmaların görece olarak artmış olmasına rağmen, özgün nitelikli özellikle haber sunum-söylem yapılarının içerik analizi veya söylem analizi gibi yöntemlerle incelenmesinin akademik düzeyde son derece sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu az sayıdaki çalışmadan biri Beslan olayının haber koverajı olarak Rus basınında (yazılı basın) ne şekilde ele alındığı hakkında olup Olga Zaytseva'ya aittir. Zaytseva araştırmasında önde gelen Rus Gazetesi İzvestiya (ki geniş bir okuyucu kitlesine sahiptir) olayın gerçekleştiği Eylül 2004 tarihine ait Beslan Katliamı hakkında 119 makaleye söylem analizi yöntemini uygulamıştır. Zaytseva'nın analizinde ele alınan makalelerde Rus vatandaşların genellikle kahramanlar, kişisel cesaret örnekleri veya kurbanlar olduğu ve masum kişiler olduğu gibi ifadeler yer almaktadır. Zaytseva, İzvestiya'da yer alan makalelerde Beslan'da gerçekte ne olup bittiğinin değil, kişisel öykülerin, kahramanların, masumların veya cesur kişilerin öykülerinin ön plana çıkarıldığını göstermiştir. Araştırmacı, makalelerde sorunun arka planının ve tarihi nedenlerinin çok az gündeme getirildiğini hatta Çeçen sorunundan daha çok dünyadaki global terör olayları ile ilişkili olarak Beslan olaylarının sunulduğunu ve Amerika'nın 11 Eylül olaylarına sıklıkla gönderme yapıldığını, bu doğrultuda global terörün her ülkeyi hedef aldığı vurgulandığını belirtmektedir.⁶⁵

63 Bülent Çaplı ve Oğuzhan Taş, *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 2010, s.237

64 Haraszti, *Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*, a.g.m

Özet olarak Rusya’da egemen olan “devletin saygınlığı vatandaşın canından daha önce gelir” resmi söylemi, Beslan olayları sırasında da değişmemiştir. Körfez Savaşı’nda olduğu gibi bu olayı da neredeyse tüm dünya canlı olarak izlerken kendi ülkelerinde meydana gelen bu önemli olayı Rus vatandaşlar aynı haber akışı ile seyredememişler, eylemden mümkün olduğu kadar az haberdar edilmişlerdir. Sadece eylem sırasında değil, eylem sonrasında da Rus Halkı olaydan en az şekilde haberdar edilmiş, başta devlet kanalları olmak üzere görsel-işitsel basında genel eğilim olayın sıradan bir haber gibi ve global terörün bir parçası olarak sunulması olmuştur.

7. GENEL DEĞERLENDİRME

Kuzey Osetya da meydana gelen ve *Beslan Okul Katliamı* olarak bilinen, çocukları hedef alan saldırı hem Rusya için hem de dünya ülkeleri için çok önemli bir dönüm noktasıdır. Beslan’da 236 kişi yaşamını yitirmiştir. Olayın ardından kayıp olan ve bulunamayan kişilerin olduğu da bilinmektedir. Beslan katliamı sonrası cevap bekleyen çok sayıda soru da gündemdeki yerini korumaktadır. Rusya 11 Eylül 2001’de ABD’ye yönelik terör saldırıları sonucu oluşan ortamı Çeçenistan sorununda gündeme getirmiş ve bölgede terörle mücadele için ne gerekirse yapılacağını belirtmiştir. 11 Eylül’den önce yaygın olarak gündeme getirilen Rusya’nın Çeçenistan’daki insan hakları ihlalleri bu gelişmeden sonra daha az gündeme taşınmıştır.⁶⁶ Çeçenistan olayları ve dönüm noktası olan Beslan’dan sonra Rusya Federasyonu terörizmle mücadele adı altında çok sayıda yasal ve idari değişikliğe gitmiştir.⁶⁷

Birçok farklı açıdan önem taşıyan bu olay medya açısından özellikle Rus Medyası açısından da önemli bir sınav olmuştur. Beslan olaylarının ardından Rus Medyasının haber takibine bakıldığında kısaca şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: Olaylar sırasında ve sonrasında Rusya Federasyonu’nda başta devlete ait televizyonlar olmak üzere öncelikle görsel işitsel medyada Putin ve Resmi makamların eleştirildiği yayınlara rastlamak hemen hemen mümkün olmamıştır. Ayrıca yine görsel-işitsel medyada bağımsız uzmanların yer aldığı tartışmalar veya analizler ya da geniş katılımlı kamusal tartışmalar hemen hiç olmamıştır. Diğer ulusal krizlerle karşılaştırıldığında örneğin 2000 Kursk denizaltısına yapılan müdahaleler sırasında veya 2002 Moskova Tiyatro baskınında televizyon haberlerinde daha kapsamlı veya daha eleştirel sunumlar gerçekleştirildiği bilinmektedir.⁶⁸

Çeçen-Rus savaşının makro bir analizi elbette bu çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları dışındadır. Ancak şu nokta belirtilmelidir ki bu tartışmanın tarihsel

65 Olga Zaytseva, “Beslan School Tragedy: The Rhetoric Of the Russian Media”, *Research In Writing and Rhetoric*, Vol.3, Fall:2005

66 Kamer Kasım, a.g.e., s.134

67 Committee on Counterterrorism, Challenges for Russia and the United States, Office for Central Europe and Eurasia, National Research Council, *Countering Urban Terrorism in Russia and the United States: Proceedings of a Workshop*, Washington, 2006, s.178 vd.

boyutları olduğu kadar sosyo-ekonomik boyutları da mevcuttur. Sovyetler Birliği döneminde ekonomik açıdan bütün özerk birimler arasında Çeçenistan hep en alt basamaklarda yer almıştır. Tarihsel paradigmadaki sorunlara ek olarak sosyolojik yapıdaki toplumsal-ekonomik dengesizlikler ve huzursuzluklar Çeçen Rus gerginliklerinin yıllar boyunca katlanarak artmasına neden olmuştur.⁶⁹ Toplumsal yapıdaki huzursuzluklar, ekonomik sorunlar, resmi otoritelerden gelen baskılar ve yaşanan şiddet olayları terörist faaliyetler için şüphesiz zemin hazırlayıcı oluşumlar olarak kabul edilir.

Bu tür ortamlarda terör ve kriz haberciliği konusunda sorun yalnızca Rus Medyası ile sınırlı değildir, çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları dışında kalmakla birlikte Batı medyası da ağır bir sınav vermiştir ve bu sınavın çok başarılı geçtiği de söylenemez. Ancak, birçok batı kökenli medya kurumu kendi yorumcularını ekranlara çıkararak olayı yorumlatmış, daha dengeli ve kapsamlı yayınlar yapmış, yayınlardan sonra başta çeşitli ülkelerin televizyon kanalları teröristlerin medyayı kullanılabileceği konusunda görüş belirten açıklamalarda da bulunmuş, bu gibi durumlarda ortak etik kodların uygulanabileceği de dile getirilmiştir. Beslan okul katliamının analizi, bir bakıma Rus Medyasının terörle en büyük sınavı olmuştur. Kriz haberciliği konusunda Sovyetler Birliği dönemindeki gazetecilik ilkeleri ve uygulamaları son derece devlet kontrollü bir sistem olması ve her tür krizin devlete duyulan ve duyulması gereken güveni sarsacağı endişesi ile sansürü devlet tarafından haklı çıkarırken yeni dönemde Rusya'da gazetecilik değişmeye başlamıştır. Eski dönemde Sovyet editörleri, nelerin yazılması nelerin yazılmaması gerektiği hakkında veya neyin haber olacağı neyin olmayacağı konusunda kesin sınırlar olduğunu bilerek hareket etmişlerdir. Yeni dönemde bu konuda net bir bilgileri yoktur veya kurumların bu konudaki yayın politikaları açık değildir. Bu konuda açık etik kodlar ve uygulamalar da yok denecek kadar sınırlıdır. Esas itibarıyla de Rus medyasında asıl belirleyici olan etik değil siyasi referanslardır. Birçok uluslararası haber ajansı veya yayın kurumunda ise belirleyici olan meslek etiğidir ve kuruluşlar bu tür etik kodlara sahiptirler. Yine önemli bir başka konu da medyanın suç, şiddet, terör gibi olaylardaki haber sunumunun kamuoyu algılamasını etkilediği ve hatta şekillendirdiğidir.⁷⁰ Bu yönüyle özellikle televizyon yayıncılığı ile ilgilenenler, terör ve şiddet olaylarının sunumu konusunda ek ve daha ileri düzeyde etik bazı düzenlemelere gidebilirler.

Bu yayın kurumlarından biri İngiliz Ulusal kanalı BBC'dir. BBC, Beslan Okul olaylarından sonra bazı ek etik düzenlemelere de gitmiştir. BBC Rusya'da 330'dan fazla kişinin hayatını kaybettiği okul baskının görüntülerini canlı olarak yayınlamıştır. Yaralı ve kanlar içindeki çoğu çocuk olan rehinelere görüntüleri ekranlarda yer almış; söz konusu yayın, bazı görüntülerin izleyiciler için fazla kanlı olup olmadığı konusunda tartışmalara neden olmuştur. BBC,

68 Joel Simon, "Muzzling the Media : How the New Autocrats Threaten Press Freedoms", *World Policy Journal*, 2006, 23s. 51

69 Dunlop, John (1998) *Russia Confronts Chechnya: Roots of a Separatist Conflict*, İnternet adresi:<<http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/97051840.pdf>>

hassas konuların canlı yayınının gecikmeli yapılmasını ilkeye bağlamıştır. ‘doğru haber hızlı haberden daha önemlidir’ şeklinde özetlenen BBC yayın ilkesi ile hedeflenenin “seyircilerinin görmek istemeyebileceği üzücü, keyif kaçırarak görüntüleri engellemek, teyit edilmiş doğru bilgileri halka vermek” olduğu belirtilmiştir. Yayından sorumlu editörün kararına göre süresi belirlenecek olan bu gecikme sayesinde, bazı görüntülerin yayından çıkarılmasına karar verilebilecektir, ancak bu durum sadece istisnai durumlarda uygulanacaktır.⁷¹ Bu düzenleme terör ve şiddet olaylarını da içeren krizin halkın bilgilenebilmesine sunulmaması şeklinde bir yaklaşım içermemektedir. Esas itibarıyla sadece rahatsızlık verecek görüntülerin örtülenmesi anlamına gelmektedir.

Rus medyasında yapılan işe bilgilerin verilmemesi, geç verilmesi veya yanlış verilmesi olmuştur. Bu tamamen farklı bir boyut içeren siyasi nitelikli editöryal bir yaklaşımdır. Yeni dönemde gazeteciler ve editörler, özellikle kriz dönemlerinde bazı yeni sorunlarla karşılaşmamak için kendi kendilerine sansür uygulayabilmişlerdir.⁷² Gazetecilerin bu tutumu, Rusya’da dahil bazı ülkelerde hala devletin basın özgürlüğü üzerinde çok belirleyici rolünün devam ettiğinin bir göstergesidir.

Rusya’daki mevcut durum formüle edilirken yasal yetkililerin sıklıkla gündeme getirdiği bir kavram *kamu yararı* kavramı olmuştur. Ancak *kamu yararı* kavramı ile kastedilenin ne olduğu konusu Rusya’da bazı tartışmaları da doğurmuştur. Bazen *national interest* (devlet yararı veya ulusal yarar) ile *public interest* (kamu yararı) kavramları birbiri ile geçişli veya aynı kavramlar gibi kullanılmaktadır. Ancak aradaki sınırlar belirleyicidir. Bazen bir devletin yararı ile kamu yararı aynı anlama gelmeyebilir. Eğer devlet yararı, söz konusu işe ulusal güvenlik ile formüle edilen bir alan söz konusu olmaya başlar ki Rusya’da mevcut durum formüle edilirken devlet yararı (*national interest*) ve ulusal güvenlik kavramları sıklıkla bir arada ele alınmaktadır. Politik olarak değişken ve birçok noktayı akla getiren kavram, Edelman’ın ifadesiyle “özellikle yerel veya dışarıdan bir grubun saldırısında veya şiddet olaylarında medyada sıklıkla gündeme gelmekte”⁷³, bu gibi durumlarda vatanseverlik temaları ön plana çıkmakta, bu temalar çerçevesinde neyin haber yapılabileceği veya neyin yapılamayacağı ile ilgili yaklaşımlarla medya sektörü de yönlendirilebilmektedir.

Editörler bu ve benzeri geniş kavramlarla formüle edilen yaklaşımlarla haberlere kendi kendine sansür uygulayabilmekte veya muhabirlerini bu doğrultuda yönlendirebilmektedirler. Kendi kendine sansür ile sansür

70 Banks, M.O. , ‘Spaces of (In)security: Media and Fear of Crime in Local Context’, *Crime, Media, Culture*, 2005, 1(2), s. 169–87.

71 http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/06/050623_bbc_guideline.shtml

72 Greg Simons&Dimitry Strovsky, “Censorship in Contemporary Russian Journalism: In The Age Of Terrorism”, *European Journal Of Communication*, 2006, Vol.21(2), s.189

73 M.Edelman, *The Politics of Misinformation*, Cambridge University Press, New York,2001, s.5-10

kavramları arasında da belirleyici bir fark vardır. Kendi kendine sansürden farklı olarak sansür kavramında dış bir kurum veya kişi tarafından hassas veya suç teşkil ettiği varsayılan malzeme ayıklanır. Sansürün kendi kendine sansüre yol açıp açmadığı sorusu genellikle bu tür olayların yaşandığı ülkelerde *yol açmaktadır* diye yanıt bulabilir. Çünkü gazeteci yazdıklarının veya yayınladıklarının içeriğinde neye izin verilip neye izin verilmediği sorusu ile sürekli meşguldür. Sansür sadece siyasi bir fenomen olarak değil kültürel bir fenomen olarak da işlev üstlenir.

Esas itibarıyla kendi kendine sansür yalnızca, ne Rus medyası için geçerli bir problemdir ne de belli ülke medyalarının karşılaştığı bir sorundur. Sosyal ve politik tansiyonun yükseldiği durumlarda hemen her kitle iletişim sisteminde gazeteciler bu tür sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Ayrıca söz konusu gerginlik ortamında neyin kendi kendine sansür veya neyin sansür olduğu da karışabilir. Gazeteciler, terör ve şiddet olaylarında, savaş ve gerginlik durumlarında hükümetlerden veya siyasi aktörlerden gelebilecek tepkiler nedeni ile bazı konularda bilgi veya haber vermekten kaçınır ise bunu belirlemek son derece zor olabilir. Ancak Rus medyasında geçmişten gelen eğilimler ve gazetecilerin yaşadığı çok çeşitli sorunlar da düşünüldüğünde kendi kendine sansür eğiliminin daha fazla olduğu belirtilebilir.⁷⁴ Genellikle bu tür eğilimler, geniş ve belirsiz yasal tanımlamaların arkasında da gelişebilir. Medya yasalarında yer alan *kamu yararı* kavramı oldukça geniş bir tanıma sahiptir. Neyin kamu yararı olduğu konusunda herkesin görüşü farklı olabilir. Özellikle geçiş dönemi Cumhuriyetlerinin hemen hepsinde medya yasalarında *kamu yararı kavramı* yer almaktadır. McQuail e göre, kamu yararı kavramı medya sisteminde adil, dengeli, demokratik ve sosyal-kültürel değerlerin genel bir sunumu ile ilişkilidir.⁷⁵ Bunun dışındaki değerlendirmelerin ve saptamaların bu kavram ile ilişkilendirilmesi ise çok açıklayıcı ve belirgin değildir.

Aynı şekilde 11 Eylül'de George Bush'un "Ulusa Sesleniş" konuşmasında da vatanseverlik temasına dikkat çekilmiş "Ya bizimlesiniz ya değilsiniz" ifadelerinde hitap edilen temel hedef kitlelerden biri de medya sektörü olmuştur.⁷⁶ Başka bir deyişle vatanseverlik temaları çerçevesinde "eğer bizimle değilseniz onlarlasınız" mesajı ile medya sektörü de dahil herkesin tarafını belirlemesi istenmiştir.

Bu noktada şu önemle belirtilmelidir ki medya, barışa karşı çekimser kalmaz, ancak bu medyanın sadece ait olduğu ülkenin vatanperver bir unsuru olması anlamına da gelmez. Gazeteciler, somut bir kriz üzerine nasıl haber yaptıklarının, okurların veya seyircilerin durumu nasıl algıladıklarının farkında olmalıdırlar. Çünkü krizi çarpıcı bir şekilde etkileyebilirler. Dolayısıyla bağlantılı diğer gelişmeleri de yönlendirebileceklerinin bilincinde olarak hareket

74 Belin, L., "Political Bias and Self-Censorship in the Russian Media", A. Brown (Ed.), *Contemporary Russian Politics*, Oxford: Oxford University Press, . (2001), . s. 323-342

75 McQuail, a.g.e, s. 142 vd.

76 "Irak Dosyası - 1. Bölüm", *Pressmedya*, <http://www.pressmedya.com/dosya/5727/irak-dosyasi-1-bolum.html>

etmelidirler. Başka kelimelerle söylersek, medyanın genelde kâr için çalışmasına ve krizin uyumdan daha çok ilgi çekmesine rağmen, muhabirlerin gerginliklerin artmasını önlemeye yönelik dengeli haberler yazmaları ve yayınlar yapmaları gerekir. “Bu yönde ilerlemeleri, barış girişimlerine en azından tekrarlayan gerilim tırmanışlarına tüm ayrıntılarıyla ayırdıkları yer kadar yer ayırmaları, kin dolu konuşmalara karşı gelmeleri ve böylece medyanın olumsuz potansiyelini azaltmalarıyla mümkündür.”⁷⁷ Chomsky, terörizmin kültürünü incelediği çalışmasında terör gibi gerginlik ortamları da dahil olmak üzere olağanüstü durumlarda “egemen güçlerin yerel halkların kendisine empoze edilenden farklı bir tarzda düşünüp olup bitenleri farklı bir tarzda değerlendirmesinin imkansız kılınmasını sağlayabileceği, alternatif politikalar üretmez hale getirilmesi için elinden geleni yapabileceği bu yönüyle de alternatif kurumsal aranjmanlara izin verilmeyeceğini” belirtir, özet olarak “hakim ideoloji için tehdit oluşturabilecek her şeyin ayıklanabileceğinin”⁷⁸ altını çizer.

Bunu yapabilmenin şüphesiz en etkili ve güvenilir yolu medya üzerinde etkin bir kontrol sağlamaktır. Buna ek olarak medyanın nefret söylemini pekiştiren yayınlar yapması terörizmin ivme kazanmasında önemli ölçüde katkı sağlayabilir. Bir başka boyutu ile gazetecilerin vatanperverler olarak tanımlanıp bu kalıbın içinde davranmaya zorlanması da krize ve çözümüne katkı sağlamaz, sadece karşı taraftaki tepkiyi ve olası şiddeti daha da artırabilir. Bu gibi dönemlerde dengeli, adil, nesnel davranmak, nefret söylemini haber takiplerinden çıkarmak en uygun yöntemdir.

Aslında tarihin hiçbir döneminde bu kadar çok enformasyon ve enformasyonla ilgili bu kadar çok tatminsizlik olmamıştır. Bir yandan teknolojik gelişmeler, bir diğer yandan haber akışının yarattığı baskılar, haber çalışanlarının mesleki kültürünü alt-üst ederken klasik gazeteciliğin üzerine temellendiği üç önemli eksenin gerçeğin araştırılması, kişilere ve kişi haklarına saygıyı, yargı bağımsızlığı arasındaki sınırları veya kavramların kendilerini de belirsizleştirmiştir.⁷⁹ Ancak sunulanların gerçek bağlam-sonuç ilişkisi içinde irdelenmesi olayların anlaşılması açısından da yaşamsal önem taşımaktadır. Başka bir ifadeyle bazen gerçek, aşırı enformasyon bombardımanı arkasında bulanıklaşan bir ifadedir. Bazense gerçek aşırı enformasyon arasında seyreltilen bir boyuta indirgenir, belirsizleştirilmiş veya silikleştirilmiştir.

Perestroyka öncesi Rus Medyası belirtildiği üzere kendine özgü koşulları ve özellikleri olan farklı bir sistem yapılandırmasını içermekteydi. Üst üste yaşanan terör olayları sonrası Rusya Federasyonu tıpkı eski günleri hatırlatan

77 Sandra D. Melone, Georgios Terzis, Ozsel Bebeli, *Kriz Dönüşümünde Medyadan Faydalanmak: Temel Deneyimler*, Berghof Handbook for Conflict Transformation, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, April 2002, s.2

78 Noam Chomsky, *Terörizm Kültürü*, Taha Cevdet (çev.), Pınar Yayınları, İstanbul, 2002, s.10

79 Enrico Morresi, *Haber Etiği; Ahlakî Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi*, Fırat Genç (çev.), Dost Yayınevi, 2003, S.21

yol ve yöntemlere yönelmiş, medya üzerinde etkin kontrol kurulmasının önü de bir bakıma tekrar açılmıştır. Birçok açıdan değişen ve gelişen Rusya'daki medya sistemi, özellikle Moskova ve merkezli terör olaylarından, Çeçenistan'daki gerginlik ve çatışmalardan sonra Yeltsin'in son döneminde çıkarılan ve gazetecilerin editoryal özgürlüklerini kısıtlayan kararlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Daha geniş kapsamlı belirtmek gerekir ise Beslan, Putin Yönetimi için sorunlu bir dönüm noktası olarak hafızalarda yer etmiş olmasına rağmen Rusya'nın uluslararası terörizmin kurbanı olduğunu hatırlatmaktan daha farklı bir boyuta sahiptir. Bu özelliği ile Beslan olayları, Rusya Federasyonu için kendi iç terör ve şiddet olaylarına müdahalede sorunlu ve yetersiz kriz yönetimi anlayışını, kendi ileri ve fırsatçı taleplerini, (katı devlet yönetimi, merkezi yapının güçlendirilmesi, her tür kontrol ve denetimin meşru hale getirilmesi, özgür basının kontrol edilmesi gibi) adil ve haklı kılma söylemini⁸⁰ meşrulaştırmak için kullandığı bir platform rolü üstlenmiştir.

Medya sektörünün üst düzey temsilcilerinin katıldığı görüşmelerde yasal yetkilerle sektörün bu gibi durumlarda uyacağı kurallar belirlenmiştir. Sansürün veya kendi kendine sansürün, genellikle siyasi bir olay olarak algılanmasına rağmen bu ülkenin geçmişinde ve kültürel dinamiklerinde kökenlerinin mevcut olması bu ve benzeri yasal düzenlemelerde toplumsal alanda çok da tepki ile karşılanmamasına neden olmuştur. Burada önemle belirtmek gerekir ki demokratik değerlerin desteklenmesinde kamunun yani halkın desteği demokratikleşmeye yönelik çabaların en önemli unsurlarındandır.

Ancak Rusya'da halkın bu konudaki tutumu geçmişten gelen değerler, eğilimler ve inançlar nedeni ile farklılaşabilmektedir. Shevtsova'nın⁸¹ belirttiği ve Pietiläinen ve Strovsky'nin⁸² geniş kapsamlı alan araştırmalarında ortaya koydukları gibi Rus vatandaşlar arasında politik konulara yönelik sansürü destekleme eğilimi fazladır ve işin ilginç yönü elit olarak tanımlanan eğitilmiş ve kariyer sahibi Rus vatandaşlar arasında politik konulardaki sansürü destekleme daha fazla kabul gören bir eğilimdir. Tepkilerin genellikle batılı ülkelerden gelmiş olması, batılı uluslararası gözlemcilerin, akademisyenlerin veya uzmanların konunun önemine dikkat çekmiş olması da bu yönden şartıcı değildir. Zaytseva'nın analizinde⁸³ ortaya koyduğu gibi Beslan olaylarının dayandığı tarihsel, siyasi ve sosyal-kültürel nedenler Rus medyasında hemen hemen hiç değinilmeden Beslan olaylarına verilmiştir. Özellikle görsel-işitsel basında geniş kapsamlı programlar veya analizlere rastlanmadı. Bu tür bir haber sunumu batılı ülkeler tarafından da eleştirilmiştir. Bir diğer yandan muhalif olarak nitelendirilen ve Rusya'nın Kafkasya politikası başta olmak üzere çeşitli politikalarını eleştiren, bu konularda haber yapan, röportajlar gerçekleştiren çok

80 Joel Simon, "Muzzling the Media : How the New Autocrats Threaten Press Freedoms", *World Policy Journal*, 2006, 23: s. 51

81 Bknz. Shevtsova, L. , *Russia—Lost in Transition*. Washington DC: Brookings Institution. (2007).

82 Jukka Pietiläinen and Dmitry Strovsky, "Why Do Russians Support Censorship of the Media?", *Russian Journal of Communication* , vol 3 , no. 1-2 , s.. 53-71

83 Zaytseva, a.g.m

sayıda Rus kökenli gazetecinin faili meçhul cinayetlere kurban gitmesi ise olayın en vahim noktalarından birini oluşturmaktadır. Rus gazetecilerin giderek artan kişisel güvenlik sorunları ve bunun akabinde gelişen psikolojik baskılar, Rusya'da muhalif haber söyleminin gelişimini etkileyen en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır.

Askeri arenaya bakıldığında ise Rusya'nın Genelkurmay Başkanı Yuri Baluesvski'nin "dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun terör üslerini tasfiye etmek için elimizden gelen her şeyi yapacağız" ifadesi arka planda Rusya'nın Beslan olaylarını tıpkı ABD'nin 9/11'i kullandığı gibi kullanmaya niyetli olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan ABD yönetimi Beslan Krizinin Rusya Yönetimi tarafından Kafkasya'da ABD çıkarlarına karşı kullanılabileceğini fark etmiş, ABD. Putin 'i Çeçenlerle görüşmeye davet etmiş, buna karşın Putin ABD'yi "*Neden siz de Usame Bin Ladin'i Beyaz Saray veya Brüksel'e davet edip, konuşmuyorsunuz? Ona ne istediğini sorun, istediklerini verin, o da sizi rahat bıraksın*" diye cevaplamıştır.⁸⁴ 11 Eylül'de olduğu gibi terör burada da sivil ve masum insanları hedef almıştır. Bu olayın çok önemli ve trajik bir boyutu olmakla birlikte kendi isteklerinden vazgeçmeyen devletlerin bu büyük trajedilerin üstüne inşa ettikleri siyasi hedefler, uzun vadeli çıkar hesapları da göz ardı edilmemesi gereken çok önemli bir boyutun varlığına dikkat çekmektedir.

Şüphesiz Rusya'nın yeni dönemde temel stratejisi ve politik hedefleri açısından konuya yaklaşıldığında "açıkça geçmişe özlem duygularının beslediği bir imparatorluk hayali ve süper güç olma hedefi, dünyada sözü geçen ve saygınlığı olan bir küresel güç"⁸⁵ olma isteği ayırt edilebilir. Terör ve şiddet olayları ile sarsılan Rusya, güçlü devlet imajını korumaya ve basın da dâhil her boyutu ile kontrolü ele almaya çalışmaktadır. Ancak şu nokta önemle belirtilmelidir ki gerek Ruslar gerek Çeçenler arasında açık iletişim kanalları kurulmadan, barışa, işbirliğine, karşılıklı olarak sorunun çözümüne yönelik adımlar siyasal, sosyal ve ekonomik boyutta atılmadan, medyanın kriz olaylarının çözümünde üstlenebileceği ve barış sürecine katkı sağlayabilecek ve nefret söylemlerini ortadan kaldırabilecek rolü ve gücü tam olarak anlaşılman bölgede barış, huzur ve güvenlik ortamının tam olarak tesis edilmesi son derece güçtür. Tüm bunların sonucunda Kafkasya'nın yeni şiddet ve gerginlik olaylarına her an yeniden sahne olabileceği ise altı çizilmesi gereken önemli bir gerçektir.

84 Jonathan Steele "Angry Putin Rejects Public Beslan Inquiry" *The Guardian*, 7 Eylül(2004)

85 Fikret Elma, "Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya", *Journal of Azerbaijani Studies*, Yıl: 2009, s.129

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Altschull, Herbert *Agents Of Power: The Role Of The News Media In Human Affairs*, Longman, New York, 1984
- Arkady, Babchenko & Josefine Olsen, "Information Vacuum", *Index on Censorship*, Sage Publication , USA, 2008
- Banks, M.O. , 'Spaces of (In)security: Media and Fear of Crime in Local Context', *Crime, Media, Culture*, 1(2): (2005),
- Başlamış, Cenk "Rus Basını Kişilik Savaşı Veriyor", *Milliyet*, 10 Şubat 1995
- Belin, Laura "The Russian Media in The 1990's", Rick Fawn&Stephen White (edt.s), *Russia After Communism*, Frank Cass Pub., 2002
- Belin, Laura. "Political Bias and Self-Censorship in the Russian Media". A. Brown (Ed.), *Contemporary Russian Politics*. Oxford University Press, 2001
- Berje, Adolf, *Kafkasya*, Murat Papşu (çev.), Chiviyazıları Yayınları, İstanbul, 2010
- Committee on Counterterrorism, "Challenges for Russia and the United States", Office for Central Europe and Eurasia, National Research Council, *Countering Urban Terrorism in Russia and the United States: Proceedings of a Workshop*, Washington, 2006
- Chomsky, Noam, *Terörizm Kültürü*, Taha Cevdet (çev.), Pınar Yayınları, İstanbul, 2002
- Çaplı,Bülent&Oğuzhan Taş, *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 2010
- Demir, Bekir "1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayrışma Süreci", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, Sayı:6
- Downing, John "Soviet Media Before and After Glasnost", John Downing&Ali Mohammedi&Annabelle Steberny Mohammedi (edits.), *Questioning The Media*, Sage Publications, USA, 1990
- Dunlop, John (1998) "*Russia Confronts Chechnya: Roots of a Separatist Conflict*", İnternet adresi. <<http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/97051840.pdf>>

- Edelman, M., *The Politics of Misinformation*, New York, Cambridge University Press, New York, 2001
- Elma, Fikret “Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya”, *Journal of Azerbaijani Studies*, 2009, internet adresi: <jas-khazar.org>
- Fox, M., “Glavlit, Censorship and The Problem of Party Policy in Cultural Affairs, 1922–28”, *Soviet Studies*, Volume 44, Issue 6, 1992
- Gorenburg Dmitry,” The Causes and Consequences of Beslan A Commentary on Gerard Toal’s Placing Blame: Making Sense of Beslan”, *Political Geography*, 28 2009
- Haraszti , Miklós, “*Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*”, The Report of the Centre for Journalism in Extreme Situations, 16 September 2004
- Hapi, Cevdet “Yeni Gelişmeler ve Kuzey Kafkasya”, *Kuzey Kafkasya Dergisi*, Sayı:85, İstanbul
- Kalafat, Yaşar, *Kırım-Kuzey Kafkasya, Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999
- Karakoç, Ekrem “Beslan, Rusya’nın 11 Eylül’ü mü?”, internet adresi: <<http://www.anlyis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=17&makaleid=3816>>
- Kasım, Kamer *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, USAK Yayınları, Ankara, 2009.
- Kaya, Raşit, *Kitle İletişim Sistemleri*, Teori Yayıncılık, Ankara, 1985, s.38
- Kellner, B. “A Proposed Law Limits Censorship”, *New York Times*, 27 Eylül 1989
- Maliapatra, Debidatta Aiirobinda “The Chechen Issue: Russia’s Case and International Terrorism”, *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Vol. 61, 2005
- Mahapapa, Debidatta Aurobinda “Kashmir and Chechnya: Issues in Terrorism”, *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Vol., 62, Year. 2006,
- Mansur, Şamil *Çeçenler*, Sam Yayınları, Ankara, 1993

- Melone, Sandra D. Georgios Terzis, Ozsel Bebeli, *Kriz Dönüşümünde Medyadan Faydalanmak: Temel Deneyimler*, Berghof Handbook for Conflict Transformation Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, April 2002,
- McQuail, Denis, *Mass Communication Theory: An Introduction*, Sage Publications, London, 1983
- McNair, Brian *Glasnost, Perestroika and the Soviet Media*, Taylor&Francis, Routledge., 2006
- Morresi, Enrico *Haber Etiği; Ahlaki Gazeteciğin Kuruluşu ve Eleştirisi*, Fırat Genç (çev.), Dost Yayınevi, 2003
- Olga Zaytseva, “Beslan School Tragedy: The Rhetoric Of the Russian Media”, *Research In Writing and Rhetoric*, Vol.3, Fall:2005
- Özey, Ramazan, *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri*, TİKA Yayınları, 2000,
- Pietiläinen, Jukka & Dmitry Strovsky, “Why Do Russians Support Censorship of The Media?”, *Russian Journal of Communication* , Vol 3 , No. 1-2
- Severin, Werner & W. Tankard, *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri, Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, Ali Atıf Bir& SerdarSever (çev.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1994
- Shevtsova, L. , *Russia—Lost in Transition*, Brookings Institution. Washington DC: 2007
- Siebert, Fred S. Theodore Peterson& Wilbur Smith, *Four Theories Of The Press*, University Of Illinois, 1959
- Simons,Greg &Dimitry Strovsky, “Censorship in Contemporary in The Age Of The War Against Terrorism; A Historical Perspective”, *European Journal Of Communication*, Vol. 21 (2) 2006
- Simon, Joel “Muzzling the Media : How the New Autocrats Threaten Press Freedoms”, *World Policy Journal*, 23 (51), 2006
- Sparks, Colin *Communism, Capitalism and the Mass Media*, Sage Publications, London, 1998
- Steele Jonathan “Angry Putin Rejects Public Beslan Inquiry” *The Guardian*, 7 Eylül (2004)

Stevenson, Robert L. & Donald L. Shaw, *Foreign News and The New World Information Order*, The Iowa University Press, USA

Strovsky, Dimitry “Crisis Management and Mass Media in Russia Following The Historical Perspectives”, Boris Porfiriev&Greg Simons (ed.), *Crises In Russia*, Asgate Publishing Company, USA, 2012

Tavkul, Ufuk, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, İstanbul, 2005

Zasurskiï, Ivan *Media and Power in Post-Soviet Russia*, Transnational Institute, USA, 2002

Zaytseva, Olga “Beslan School Tragedy: The Rhetoric Of the Russian Media”, *Research In Writing and Rhetoric*, Vol.3, Fall:2005

Zyberk, Henry Plater “Beslan – Lessons Learned?”, Conflict Studies Research Centre, November 2004

Weaver, David, “Press Freedom, Media and Development” *Journal Of Communication*, Spring Vol.35, Number;2, (1985)

İnternet Adresleri:

- http://www.ejc.net/media_landscape/article/russia/
- <http://www.pressmedya.com/dosya/5727/irak-dosyasi-1-bolum.html>
- <http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/755/The%2520Media%2520and%2520Terrorism.pdf>
- <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/285502.asp>
- <http://www.trthaber.com/haber/dunya/beslan-trajedisi-hala-aydinlatilamadi-7666.html>
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3662124.stm>
- http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/06/050623_bbc_guideline.shtml
- Erol ÖNDEROĞLU, “Rusya’da 18 Yılda 292 Gazeteci Ya Öldürüldü Ya Kaybedildi”, internet adresi< <http://bianet.org/bianet/dunya/109524-rusyada-18-yilda-292-gazeteci-ya-olduruldu-ya-kaybedildi>>
- <http://bianet.org/bianet/dunya/130450-politkovskaya-cinayetinin-bas-supheli-tutuklandi>

- <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-5671/istenmeyen-millet-cecenler.html>
- <http://tr.euronews.com/2012/12/06/rusya-da-gazeteci-suikasti>
- Amy Knight, "Who-Killed-Anna-Politikovskaya",
"http://www.nybooks.com/articles/archives/2008/nov/06/who-killed-anna-politikovskaya/"
- <http://www.dw.de/rusyada-faili-me%C3%A7hul-cinayetler-art%C4%B1yor/a-4539841>
- <http://serapcakil.com/2011/10/07/anna-politikovskaya-suikasti/>
- <http://tuid.org.ua/qanna-politikovskaya-cinayeti-q-davasnda-4-sana-beraat>
- <http://bianet.org/bianet/ ifade-ozgurlugu/112049-rusyada-cecenistan-uzmani-avukat-ve-gazeteci-olduruldu>
- <http://bianet.org/bianet/medya/42588-rsf-basin-beslana-giremedi>
- <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=17&makaleid=3816>
- http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/158/beslan_kuzey_osetya_olayinin_ardindan